

Vergaderjaar 2013–2014

33 924

Raming der voor de Tweede Kamer in 2015 benodigde uitgaven, alsmede aanwijzing en raming van de ontvangsten

Nr. 13

VERSLAG VAN EEN WETGEVINGSOVERLEG

Vastgesteld 8 juli 2014

De vaste commissie voor Binnenlandse Zaken heeft op 23 juni 2014 overleg gevoerd met de Voorzitter van de Tweede Kamer over:

- **de brief van de Voorzitter van de Tweede Kamer van 24 april 2014 houdende de Raming der voor de Tweede Kamer in 2015 benodigde uitgaven, alsmede aanwijzing en raming van de ontvangsten (Kamerstuk 33 924).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken,
Berndsen-Jansen

De griffier van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken,
Van der Leeden

Voorzitter: Berndsens-Jansen
Griffier: Hendrickx

Aanwezig zijn zes leden der Kamer, te weten: Berndsens-Jansen, Fokke, Neppérus, Van Nispen, Ouwehand en Schouw,

en mevrouw Van Miltenburg, Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, de heer Elias, lid van het Presidium, mevrouw Van Veldhoven, lid van het Presidium, mevrouw Biesheuvel-Vermeijden, Griffier, de heer Bakker, directeur Bedrijfsvoering en de heer Branger, directeur Informatiseringsbeleid.

Aanvang 11.00 uur.

De **voorzitter**: Goedemorgen. Ik open deze vergadering van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken. Het is gebruik om te spreken naar grootte van de fractie. Voordat ik daarmee ga beginnen, vraag ik aan de leden van de commissie of zij het goedvinden dat de heer Van Nispen van de SP deelneemt aan dit overleg, omdat hij formeel nog geen lid is van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken. Ik constateer dat dit geen probleem is. Ik heet de leden, de Voorzitter van de Kamer met haar staf en degenen die hier op de publieke tribune zitten van harte welkom. Aangezien dit een wetgevingsoverleg is, is er geen beperking van spreektijden. Dat is echter geen uitnodiging om langer te spreken dan noodzakelijk is. Ik geef graag het woord aan mevrouw Neppérus van de VVD.

Mevrouw **Neppérus** (VVD): Voorzitter. Het is een belangrijke dag vandaag, want de Kamer praat over haar eigen begroting. Het is terecht dat de Kamer zelf aangeeft waar de prioriteiten moeten liggen en hoe de invulling moet zijn. Het is natuurlijk nog steeds een tijd waarin voorzichtig met geld moet worden omgegaan. Ik ben blij dat de Kamer en ook het Presidium zich daarvoor inspannen. Dat is duidelijk in de stukken terug te vinden.

Ik zeg wel – dat is ook altijd onze inbreng in de schriftelijke ronde – dat er duidelijke accenten moeten worden gelegd. Voor de VVD gaat het daarbij primair om het controleren van de regering. Vorig jaar trof ik in de stukken veel de term «speerpunt» aan en dit keer ook nog in de eerste ronde, maar in de nota naar aanleiding van het verslag werd heel duidelijk aangegeven dat het controleren de kern is en dat andere taken en werk dat gebeurt niet zo zeer speerpunten zijn, maar aandachtsgebieden. Dat lijkt mij een heel wat betere insteek.

Het controleren is voor ons essentieel. Kijk ik naar de uitgaven, dan kom ik toch niet altijd het accent daarbij tegen. Wat mijn fractie betreft, zou er meer aandacht mogen zijn voor de Griffie plenair en het Bureau Wetgeving. Feitelijk zitten er, anders dan de formatie doet vermoeden, eigenlijk maar vijf mensen op het Bureau Wetgeving. Ook het Bureau Onderzoek en Rijksuitgaven, het BOR, mag wat de VVD betreft meer accent krijgen. Dat is de kerntaak waar wij als fracties en als Kamer voor staan: het controleren van de regering. Daarop krijg ik graag een reactie. In dat kader vraag ik ook waar de prioriteiten liggen. Wat ons betreft, liggen die duidelijk bij de controle.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Ik ben blij te horen dat de VVD zo veel waarde toekent aan het controleren van de regering. Uit onderzoek blijkt dat oppositiefracties dat net een stukje beter doen dan de regeringsfracties. Ik vroeg mij af of de VVD ook bereid is om goed te kijken naar de mate waarin fracties dat nog kunnen doen als we bezuinigen op de fractiekosten, want dat gaat letterlijk ten koste van de tijd die

medewerkers van fracties hebben om Kamerleden te ondersteunen in hun controlerende werk.

Mevrouw **Neppérus** (VVD): Ik vind controle van het grootste belang. Dat zeg ik al enkele jaren in dit debat. Fracties hebben ondersteuning, maar ook de Kamer besteedt dat deel van het centrale budget juist ook op dat soort accenten. De VVD zegt ook elk jaar: als heel Nederland de broekriem moet aanhalen en er maatregelen moeten worden genomen die niet leuk zijn – gelukkig zijn er veel partijen die daarvoor verantwoordelijkheid durven te nemen – dan zul je ook als Kamer het voorbeeld moeten geven. Ja, dan zal het af en toe iets wringen, maar je kunt nog altijd het nodige doen als Kamer. Je kunt accenten leggen, zoals de Partij voor de Dieren doet op bepaalde terreinen. Dat is heel herkenbaar. Het is tweëerlei: de Kamer moet controleren, maar als heel Nederland bezuinigt, dan geldt dat ook voor ons als Kamer.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Dat stelt mij wel een beetje teleur, want ik had gehoopt dat mevrouw Neppérus zou zeggen: inderdaad, dan schuiven wij wel een deel van ons budget dat we kennelijk niet nodig hebben naar de fracties die zich uit de naad werken om de regering goed te kunnen controleren. Dat is jammer.

Ik hoop dat mevrouw Neppérus, en de VVD als geheel, bij de waardering die zij uitspreekt voor de ondersteunende diensten in de Kamer niet de medewerkers van de fracties vergeet die echt heel hard werken om die controlerende taak goed vorm te geven. Ik denk dat we best eens een streep kunnen zetten door die bezuiniging, alleen al om het feit dat een goed uitgevoerde controlerende taak behoorlijk wat financiële missers kan schelen en we dus per saldo niet eens zo veel slechter af zijn.

Mevrouw **Neppérus** (VVD): De VVD is voor zuinig aan doen. Daarom maakt mijn fractie niet elk jaar haar budget op. Zij geeft het restant terug aan de belastingbetaler. Voor grotere partijen is dat gemakkelijker dan voor kleine, maar wij zeggen dat het geld niet op hoeft. Het geld dat wij als fractie uitgeven, moet een nuttig doel hebben. Als we overhouden – dat is ook over 2013 gebeurd – dan geven wij dat terug aan de belastingbetaler. Daar hoort het. Ik ben altijd blij dat kleinere fracties een bepaald basisbudget krijgen. Niet alleen de omvang van een fractie telt; er is een minimumbudget. Verder heb ik waardering voor alle medewerkers van fracties die hard werken.

Naast ondersteuning van de controletaak is voor de VVD-fractie de ICT van groot belang. Dat hebben meer fracties in de schriftelijke inbreng naar voren gebracht. Ik zie dat het Presidium dat onderschrijft. Ik zie echter steeds meer ICT en steeds meer nieuwe ontwikkelingen. Ik vind die als particulier al lastig te volgen. Ik vraag mij dan ook af of we de ontwikkelingen nog aankunnen. Zijn die allemaal nog goed haalbaar? Wat kunnen we zelf nog doen en wat zullen we eventueel door anderen moeten laten doen. Het legt namelijk een steeds groter beslag op zowel het werk als het budget. Het is evenwel iets wezenlijks.

Een ander punt is de Staat van de Kamer. Het is een zeer leesbaar stuk. Ik lees daarin dat 256 wetsvoorstellen in stemming zijn gebracht en dat die allemaal zijn aangenomen, gelukkig ook met steun van de oppositie. Af en toe is er dus gedoe, vooraf en ook wel bij de plenaire behandeling, maar de werkelijkheid is gelukkig toch dat veel partijen wetsvoorstellen steunen. Ik maak me wel zorgen over het aantal moties. Dat stijgt met honderden per jaar. Ik denk dat we daar toch eens goed naar moeten kijken. Ik weet dat de heer Van der Staaij op dat punt een voorstel heeft gedaan. Wij gaan daar ook serieus naar kijken. Wij moeten allemaal nadenken over de wijze waarop we daarmee verder kunnen gaan. Ik ben hiermee automatisch gekomen bij de werkwijze voor de Kamer. Mijn fractie heeft zich sterk gemaakt voor het beperken van het aantal

debatten, het minder overvol maken van de agenda. In dat kader heeft mijn fractie ervoor gepleit om de dertigledendebatten te veranderen in vijftigledendebatten. In de gesprekken met andere fracties is mij gebleken dat daar op dit moment geen meerderheid voor is. Ik stel dat gewoon eerlijk vast. Mij is in die gesprekken wel gebleken dat er duidelijk ideeën zijn om efficiënter en beter te vergaderen en om te kijken op welke wijze het attractiever kan worden gemaakt. Mede in overleg met de SP is daarom gedacht aan het maken van een combinatie door het vragenuur aantrekkelijker te maken door wekelijks de premier uit te nodigen en het terugbrengen van de stortvloed aan debatten door een debataanvraag allereerst te beschouwen als een aanvraag voor een algemeen overleg. Als er redenen zijn om het plenair te houden, dan moeten twee partijen – liever meer – met ten minste 40 leden daarvan voorstander zijn. Het is dus een combinatie van het attractiever maken van het vragenuur door daar de premier bij te laten zijn, aangenomen dat fractieleiders dan met hem in debat willen in dat vragenuur, en een debat primair in AO-vorm te laten plaatsvinden. Als ten minste 40 leden dan toch, met reden, een plenair debat willen, dan is dat mogelijk. Die 40 leden moeten dan wel van twee fracties afkomstig zijn want ik zou het heel slecht vinden, hoe aardig het wellicht klinkt voor de leden, als de VVD-fractie in haar eentje om een plenair debat zou kunnen vragen. Voorzitter, dat was het.

De **voorzitter**: Dank u wel mevrouw Neppéus. Het woord is aan mevrouw Fokke van de Partij van de Arbeid.

Mevrouw **Fokke** (PvdA): Dank u wel, mevrouw de voorzitter. Allereerst bedankt de PvdA-fractie alle medewerkers van de Kamer die er dag in, dag uit altijd maar weer voor weten te zorgen dat alles zo goed mogelijk verloopt.

Voorzitter. Ik mag vandaag voor het eerst namens de PvdA de raming van de Tweede Kamer behandelen. Het is met enige bescheidenheid dat ik hier vandaag zit. De raming gaat over onszelf: welke prioriteiten geven wij aan de dingen die wij doen. Wij zijn medewetgever en controleur. Dat zijn belangrijke taken, die een goede ondersteuning vergen. De PvdA is verheugd te lezen dat de uiteindelijke formatie van het Bureau Wetgeving nog voor 1 juli wordt gerealiseerd. Wij begrijpen dat voor het Bureau Onderzoek en Rijksuitgaven (BOR) een formatieve uitbreiding is gerealiseerd. Wij vinden dat een goede zaak, want beide onderdelen van de ondersteuning stellen ons in staat, onze belangrijke taak van medewetgever en controleur op een goede manier in te vullen. Voor de PvdA blijft dit een prioriteit.

Is de lijst met dertigledendebatten niet erg lang? Zijn deze debatten nog wel actueel op het moment dat ze werkelijk op de plenaire agenda staan? Ik ben me terdege bewust van het feit dat ik nog maar anderhalf jaar meeloop, maar ik vraag me soms af of er geen andere manier is te verzinnen voor de vaste commissies, waar letterlijk aanwezige meerderheden de orde van de vergadering bepalen. Aan de andere kant is het heel ingewikkeld om een vergadersysteem te ontwikkelen waar iedereen tevreden over zal zijn. Toch moeten wij kritisch kijken naar onszelf, naar de wijze waarop we ons stelsel inrichten en naar de wijze waarop we onze instrumenten gebruiken. Ten dele wordt deze discussie binnen partijen gevoerd, maar we zijn alle 150 verantwoordelijk voor de wijze waarop we de Kamer inrichten. We begrijpen dat in het Presidium op dit moment ook een discussie over dit onderwerp wordt gevoerd. Wat ons betreft, is dat ook het gremium waar een dergelijke discussie thuishoort. Voor de wijze waarop we de Kamer inrichten, hebben wij de commissie voor de Werkwijze en het Presidium. Het lijkt ons goed dat zij voortvarend met dit onderwerp aan de slag gaan.

De PvdA is blij dat ProDemos structureel geld krijgt. Het is immers belangrijk om in een vroeg stadium de jeugd bij de politiek te betrekken. Afgelopen donderdag zijn we met de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken naar ProDemos geweest en hebben we in de Tweede Kamer van ProDemos vergaderd. Wat ons betreft, is dat de kruisbestuiving die zou moeten plaatsvinden: een goede wisselwerking tussen Kamer en ProDemos. Ik wil daarom voorstellen om deze vergadering niet eenmalig te laten zijn, maar om in overleg met ProDemos vaker met een vaste commissie op de locatie van ProDemos – de alternatieve Tweede Kamer – te vergaderen. Dat is een prima manier om politiek nog dichterbij de jeugd te brengen. Hoe denkt het Presidium hierover? Hierbij zou de mogelijkheid betrokken kunnen worden om in bijzondere gevallen op een andere locatie te vergaderen. Het afgelopen jaar heeft de vaste commissie voor EZ eenmalig in Groningen vergaderd.

Ik ben benieuwd hoe het staat met de motie van mijn voorganger, de heer Heijnen, over het streven om jaarlijks 150.000 scholieren onze Kamer te laten bezoeken.

Onder de kop Digitalisering van het proces lijkt een verkapt boodschap te staan om het elektronisch stemmen op de agenda te plaatsen. Ik kom uit een gemeente waar door de gemeenteraad elektronisch werd gestemd. Ik moet eerlijk zeggen dat ik het een verademing vond om hier in de Kamer gewoon weer bij handopsteken te stemmen. Dat scheelt veel tijd en geld. Mijn fractie geeft dan ook geen prioriteit aan de invoering van elektronisch stemmen en elektronisch ondertekenen van presentielijsten. Ik hoor echter graag van de Voorzitter wat de precieze plannen van het Presidium zijn.

Onder de kop Tweede Kamer en de samenleving wordt aangegeven op welke wijze de Tweede Kamer op de social media aanwezig is. Het staat buiten kijf dat het belangrijk is om mensen bij de besluitvorming te betrekken, maar wij menen wel dat de wijze waarop vanuit de commissies en de Tweede Kamer met mensen wordt gecommuniceerd, niet verder kan gaan dan een mededeling over de vergadertijden of andere feitelijkheden.

De heer **Schouw** (D66): Ik vond de passage over het elektronisch stemmen boeiend, want ik dacht dat we nu juist een beweging in gang zouden zetten om dat mogelijk te maken en dat dit met de steun van de PvdA gebeurde. Mijn fractie is er een groot voorstander van. Wat is er in de PvdA getreden om nu een pas op de plaats te maken? Zo heb ik dat namelijk verstaan.

Mevrouw **Fokke** (PvdA): Volgens mij is het geen pas op de plaats. Dit is wat de PvdA in de verschillende gremia over elektronisch stemmen heeft ingebracht.

Elektronisch stemmen moet wel een meerwaarde hebben. Het moet niet zo zijn dat je dat doet omdat je denkt «ik moet mee met de techniek en daarom gaan we elektronisch stemmen». Zoals ik al zei, zat ik zelf in de gemeenteraad van Maastricht en daar werd elektronisch gestemd. Tijdswinst levert het sowieso niet op, want je wilt niet weten wat er met elektronisch stemmen ook allemaal mis kan gaan. Volgens mij kost het ook wel het nodige geld. Wij hebben het vandaag over de Raming en we hebben het over het stellen van prioriteiten in het kader van de financiën, want de financiën zijn beperkt. Dan zeggen wij als Partij van de Arbeid: dit heeft wat ons betreft geen prioriteit.

De heer **Schouw** (D66): Ik kan me voorstellen dat je zegt: we willen het wel, maar gezien de beperkte financiën nu even niet, maar het principe ondersteunen we wel. Ik hoor nu echter twee dingen, namelijk dat het nu niet kan vanwege het geld, maar ook dat het principe eigenlijk niet omarmd wordt. Dat vind ik toch een beetje jammer, omdat het mij goed

leek om in deze periode in ieder geval dit ding met elkaar te regelen. Daarom nogmaals mijn vraag: steunt de Partij van de Arbeid wel het principe, maar zegt zij «nu even niet vanwege het geld» of staat ook het principe ter discussie?

Mevrouw **Fokke** (PvdA): Het principe staat ook ter discussie. Als je een «ding», zoals u het noemt, invoert, dan moet dat ding ook wel nut hebben. Als iedereen in het zwembad springt, hoeft je niet ook in het zwembad te springen omdat iedereen in het zwembad springt. Het moet nut hebben en op dit moment zien wij niet de meerwaarde van het invoeren van elektronisch stemmen. Dus inderdaad, wat ons betreft zijn er twee redenen om het niet te doen: die financiële component en het feit dat het op dit moment absoluut geen meerwaarde heeft. Dan moet je het wat ons betreft ook niet doen.

Als laatste punt kom ik op de schoonmakers. Dat zal u niet verbazen. Wat mij betreft, neemt de Tweede Kamer haar schoonmakers weer in eigen dienst. Zij horen, net als de beveiliging en de restaurantmedewerkers, onderdeel te zijn van de Kamerorganisatie. Helaas is de motie die het Presidium ertoe oproep om de schoonmakers in dienst te nemen, vorig jaar verworpen. Het zal u echter niet verbazen dat ik mij sterk blijf maken voor het in dienst nemen van de schoonmakers. Is de Voorzitter bereid om, wanneer de mogelijkheid zich voordoet, dit onderwerp weer op de agenda te plaatsen?

De heer **Van Nispen** (SP): Voorzitter. We spreken vandaag over de begroting van het parlement, maar ook over het functioneren daarvan, de staat van de Tweede Kamer. Ik vind dit ook het moment om alle medewerkers heel hartelijk te bedanken, van de beveiliging tot aan de bodedienst, van restaurantpersoneel tot aan de schoonmakers. Ze staan allemaal letterlijk dag in, dag uit tot in de late uurtjes voor ons allen klaar. Dat is nogal wat. Daar is heel veel flexibiliteit voor nodig. Het is bewonderenswaardig dat al deze mensen altijd zo vriendelijk en behulpzaam blijven, ook als wij soms het onmogelijke vragen. Zij zorgen ervoor dat de boel hier draait en functioneert en dat verdient een heel groot compliment en een heel hartelijk «dank jullie wel allemaal».

De Raming is dus de begroting van de Tweede Kamer. Dat we zuinig moeten zijn met belastinggeld geldt eigenlijk altijd. We hebben dus ook de taak om kritisch naar onszelf te kijken, maar tegelijkertijd moeten we hier wel voorzichtig mee zijn. Juist in tijden dat er fors bezuinigd wordt op allerlei zaken die voor mensen enorm belangrijk zijn – denk aan de zorg, de sociale zekerheid en de gemeenten die verantwoordelijk worden voor heel belangrijke zaken – moeten we een krachtige controleur van de regering zijn en blijven. Ik heb het idee dat we het daar als Tweede Kamer wel over eens zijn en dat we zuinig zijn, maar dat we niet doorslaan met bezuinigingen. Dat het Presidium ook duidelijk laat weten dat we niet inleveren op onze primaire taken, het controleren van de regering, dat vind ik goed. «De ondersteuning van de Kamerleden bij de uitvoering van kerntaken blijft onverkort beschikbaar», aldus het Presidium. Dat vind ik een heel goede zaak.

We moeten ons dus vooral concentreren op het controleren van de regering en op medewetgeving. Om dat goed te kunnen doen, hebben we heel knappe koppen zitten bij Bureau Wetgeving, maar ook bij Bureau Onderzoek en Rijksuitgaven. Ook de SP heeft eerder gewezen op de krappe bezetting bij onder andere Bureau Wetgeving, terwijl we dus juist als medewetgever zo'n belangrijke taak hebben. Ik ben dan ook verheugd om te lezen dat er nu capaciteit bij komt, twee formatieplaatsen. Dat vind ik heel goed nieuws, maar nu is het wel een taak voor ons allen om in de gaten te houden of dat ook echt de verlichting gaat geven die we daarmee beogen. Zo nodig hebben we het hier volgend jaar weer over. Ik denk

echter dat we eerst moeten gaan kijken wat die twee formatieplaatsen in de praktijk opleveren.

De SP heeft gevraagd of er nog plannen zijn voor outsourcing, het afstoten of uitbesteden van diensten en activiteiten van de Kamer. Die voornemens zijn er gelukkig niet. Op dit moment is wel het grootste deel van het schoonmaakonderhoud uitbesteed. Mijn collega van de PvdA sprak daar ook over. Ook de SP vindt het jammer om te lezen dat we pas in 2018 kunnen gaan kijken of de Tweede Kamer zelf schoonmaakpersoneel in dienst kan nemen. Kan dat echt met geen mogelijkheid eerder en waarom sluiten we niet aan bij het rijksbeleid op dit punt? Dat vraag ik aan het Presidium.

Verder heb ik over de organisatie nog vier korte vragen. Daarna heb ik enkele opmerkingen over de staat van de Tweede Kamer.

1. Hoeveel mensen zijn er op dit moment in dienst bij de afdelingen Voorlichting en Communicatie? Wordt er steeds kritisch gekeken naar de vraag hoe groot hun meerwaarde is?
2. Welke plannen zijn er met de reprografische dienst? Al langer zoemt rond dat er iets gaat veranderen, maar wat is me nog niet helemaal duidelijk.
3. Ook van mijn fractie vraagt zich af wat de stand van zaken rondom de plannen met ICT is. Hoe staat het ervoor en wanneer kunnen we de uitwerking daarvan verwachten?
4. We krijgen de stukken van de Rekenkamer voor de verantwoordingsdebatten niet meer op papier. Dat is een bezuiniging, dus in principe is dat mooi, maar we zijn ook nog niet zover dat we hier allemaal een iPad voor onze neus hebben. Ik bepleit niet dat we die allemaal moeten krijgen en ik bepleit ook geen terugkeer naar het papieren tijdperk. Wel heb ik de bescheiden vraag of het mogelijk zou zijn dat we per fractie één of twee exemplaren van alle Rekenkamerrapporten op papier krijgen, op te halen bij het Centraal Informatiepunt, net zoals we dat bijvoorbeeld met de stemmingslijsten doen. Dat zou wel makkelijk zijn voor de medewerkers die rijksbreed alle verantwoordingsstukken voor hun rekening moeten nemen. Ik ontvang daar graag een reactie op.

Dan kom ik op de werkwijze van de Tweede Kamer. Er is 110 keer plenair vergaderd in 2013, met in totaal 1.299 vergaderuren. Er wordt heel veel werk verzet, er worden debatten gevoerd en wetten aangenomen, overigens niet allemaal, maar vaak wel, naar wens en met steun van de SP-fractie. Heel veel gaat goed, maar sommige dingen gaan niet zo goed, of kunnen in ieder geval beter. Ik wijs dan bijvoorbeeld op de regeling van werkzaamheden. Die duurt steeds langer, in één geval zelfs meer dan een uur. Het gaat dan alleen al om het aanvragen van debatten en het overbrengen van plenaire informatieverzoeken aan de regering. Dat is niet om aan te zien. Deze tijd zouden we volgens mij nuttiger moeten besteden. Ook is de lijst van debatten zo lang geworden dat sommige debatten pas over een jaar na aanvraag gepland kunnen worden.

Daarnaast is volgens de SP het vragenuurtje aan herziening toe.

Bij de werkwijze van de Tweede Kamer hebben de fracties zelf een belangrijke verantwoordelijkheid. Zo heeft mijn fractie enige tijd geleden besloten om steeds vaker plenaire-debataanvragen niet te steunen, omdat we sneller met de regering kunnen debatteren in een algemeen overleg, in een commissiezaal dus. Bij spoed moet je dus eigenlijk een plenair debat juist niet steunen, omdat dat bijna een garantie is voor maanden uitstel van het belangrijke onderwerp in kwestie. Je wilt dan als goedbedoelend Kamerlid juist over een onderwerp debatteren maar doet dat liever in commissieverband of betreft het onderwerp bij een reeds gepland algemeen overleg. Het helpt niet echt, en dat zeg ik met enige schroom, dat je dan als conclusie te horen krijgt: dus u steunt het debat niet. Ik begrijp die conclusie wel, want dat is nu eenmaal hoe het werkt, maar daar sta je dan. Je wilt juist over een onderwerp debatteren, maar je

steunt het debat niet. Je steunt wel een algemeen overleg, maar niet het debat. Toch doe ik een beroep op andere fracties. Die zouden dit voorbeeld kunnen volgen. Een algemeen overleg is ook een debat met de regering en net zo veel waard. Eigenlijk doet de zaal er niet toe. Aan het Presidium stel ik de vraag of we hier niet iets op zouden kunnen verzinnen. Bijvoorbeeld door de mogelijkheid te bieden een algemeen overleg ook plenair aan te kunnen vragen. Daar zouden we eens verder over moeten nadenken. Het is namelijk tegelijk een oplossing voor het probleem dat veel dertigledendebatten plenair worden aangevraagd, omdat aanvragen voor een debat in commissieverband lang niet altijd door een meerderheid worden gesteund. Ik krijg graag een reactie op dit voorstel.

Ik heb nog een voorstel, maar ook daarover is al gesproken door de VVD-fractie. Het vragenuur is de opening van de parlementaire week, op dinsdagmiddag. Naar mijn mening is dat nu niet bepaald spetterend te noemen. Weinig mensen beleven daar heel veel vreugde aan. De SP stelt dan ook inderdaad voor om er een wekelijks actualiteitsuurtje van te maken, met de Minister-President en de fractievoorzitters. Dat kan interessante politiek opleveren en meer interesse van de mensen thuis. Ook zou daarmee de noodzaak kunnen vervallen om zo veel debatten en dertigledendebatten aan te vragen, omdat de meest actuele, dringende kwesties al besproken zijn. Ik zie dus meerdere voordelen. Mijn collega Ronald van Raak heeft hierover vorig jaar een motie ingediend en mijn verzoek aan het Presidium is om hier heel serieus over na te denken. Ik ben uiteraard erg benieuwd naar de reactie.

Wellicht kan hierbij het idee betrokken worden om het vragenuur te verplaatsen naar 19.00 uur, in de vroege avond, of naar een ander tijdstip waarop mensen wel thuis zijn, vanwege de mogelijkheid om de democratie effectiever in de huiskamer te krijgen. Ik zeg er echter meteen bij dat dit slechts een suggestie is, ondergeschikt aan het hoofddoel van de SP om het vragenuur aantrekkelijker te maken.

Tot slot ga ik de Voorzitter iets moeilijks vragen, namelijk om er als Voorzitter van alle Kamerleden op toe te zien dat bewindspersonen vragen van Kamerleden beantwoorden, maar dan ook echt inhoudelijk. Geen kluitje in het riet, zoals helaas te vaak gebeurt. Dat geldt zowel bij mondelinge vragen als bij schriftelijke vragen. Dat is trouwens een van de belangrijke oorzaken voor nog meer Kamervragen, omdat eerdere vragen niet zijn beantwoord. Welke mogelijkheden ziet de Voorzitter hier voor zichzelf?

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Ik ben benieuwd hoe de SP tegenwoordig tegen de fractieondersteuning aankijkt. Ik hoor de SP nu zeggen dat we niet moeten doorslaan in bezuinigingen. Volgens mij is dat nieuw, want ik ken de SP in dit debat altijd als een partij die zegt dat zij haar geld voor ondersteuning niet opmaakt omdat zij vindt dat zij met minder toe kan. Ik zou denken dat je daarmee juist je controlerende taak behoorlijk in de weg zit. Was de bijdrage van de SP bedoeld als waardering voor de prioritering van het voldoende onder de aandacht brengen van Bureau Wetgeving en het BOR? Of bedoelt de SP hiermee ook dat zij afstand neemt van wat zij in het verleden altijd zei, namelijk dat de fractiekostenregelingen ruim genoeg waren en dat we daar wel op hadden kunnen bezuinigen?

De heer **Van Nispen** (SP): Ik neem hiermee geen afstand van bijdrages uit het verleden. Ik kom hier echter ook niet met een voorstel voor een partijbrede versobering of wat dan ook. Volgens mij – ik weet het niet helemaal zeker – maakt mijn fractie de bijdrage niet altijd helemaal op. Dan storten we wat over is inderdaad terug. Zolang ik hier werk, al sinds 2007, hebben wij ongeveer eenzelfde personeelsbestand. Ik denk dat wij er toch redelijk in slagen om zo nodig een kritische luis in de pels van de regering te zijn als daar aanleiding toe is, zo zeg ik voorzichtig.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Dank voor die verheldering. Dat is jammer. Volgens mij was er over dat terugstorten af en toe wel gedoe: het werd dan gezegd, maar het gebeurde vervolgens niet. Ik vind het jammer. Ik had gehoopt dat de SP zich zou aansluiten bij de Partij voor de Dieren. Het is een beetje taboe om te zeggen: maar het werk dat wij doen, moet goed worden ondersteund. Het is veel makkelijker om tegen mensen te zeggen: wij bezuinigen ook lekker. Ik had gehoopt dat de SP zich inmiddels bij ons standpunt zou hebben aangesloten dat het werk dat onze fractiemedewerkers verzetten, dusdanig belangrijk is voor onze taak dat het ook voldoende financiële middelen verdient. Ik concludeer dat dat niet het geval is. Dat is jammer.

De heer **Van Nispen** (SP): Dat het controleren van de regering een ontzettend belangrijke taak is en dat fractiemedewerkers daarbij een ontzettend cruciale rol vervullen, juist dat hoort mevrouw Ouwehand mij zeggen. Ik zeg met nadruk: juist dat. Mevrouw Ouwehand deed wel iets kwalijks. Ze suggereerde dat de SP wel zegt vergoedingen terug te storten, maar dat vervolgens niet doet. Dat is absoluut niet waar. Ik vind het kwalijk om die suggestie hier te laten bestaan.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Ik meen mij zo iets te herinneren, maar als dat niet klopt, dan heb ik dat natuurlijk niet gezegd.

De **voorzitter**: Waarvan akte.

De heer **Schouw** (D66): Voorzitter. Dank voor alle spulletjes, alle stukken, de staten en de ramingen. Namens mijn fractie de complimenten aan het Presidium, de Voorzitter en alle medewerkers. De Tweede Kamer is een complex en ingewikkeld bedrijf. Er is heel veel voor nodig om dat allemaal op rolletjes te laten lopen. Er gebeurt ongelooflijk veel achter de schermen qua papier en agendering maar ook facilitair. Mijn fractie heeft daar grote waardering voor, omdat grosso modo alles toch uitstekend loopt. Ik kan me geen grote haperingen in het proces voor de geest halen. Dat is dus een groot compliment.

Vandaag praten we over de ramingen, maar we reflecteren daarbij ook over de vraag of we in onze werkwijze misschien nog een aantal dingen kunnen verbeteren. Ik zal daar namens mijn fractie een aantal opmerkingen over maken.

Vorig jaar is een groot punt gemaakt van de ondersteuning bij Bureau Wetgeving. We zijn zeer blij dat dit is opgepakt. Is het nu ook opgelost? Nog niet helemaal, want zo af en toe krijgen we ook weleens te horen: het lukt niet allemaal, u staat even in de wachtrij. Ik heb daar begrip voor, maar ik vraag de Voorzitter en het Presidium om wat dat betreft de vinger goed aan de pols te houden.

Ik kom op de vergaderorde. De positie van onze fractie is dat er een sterke Tweede Kamer moet zijn, tegenover een sterke regering. We moeten ervoor zorgen dat onze positie zo is dat we de slag tegenover die sterke regering in elk geval in belangrijke mate kunnen winnen. Mijn fractie ziet bij de verschillende AO's dan toch wel een aantal puntjes die eigenlijk niet zo heel goed worden opgepakt. Het zijn praktische punten, maar ze zijn wel bepalend voor de kracht waarmee de Tweede Kamer kan opereren. Ik leg ze u, Voorzitter, maar even voor. Soms komen er 's ochtends nog stukken ter voorbereiding op een AO. Dan spreekt de bewindspersoon zijn excuses uit en zegt dat het nooit meer zal voorkomen – u kent het allemaal wel – en een maand later gebeurt het weer. Ik zou eigenlijk toch graag hardere afspraken hierover willen maken, zodat die stukken nooit later dan drie dagen voor een algemeen overleg komen, tenzij het – heel uitzonderlijk – niet anders kan. Ik nodig de Voorzitter uit om te bekijken wat haar rol hierin kan zijn. Ik merk namelijk dat commissievoorzitters

daar wel een opmerking over maken, maar ik zie niet dat er echt gehandhaafd wordt.

Datzelfde geldt voor het tweede punt, namelijk dat de media soms eerder worden geïnformeerd over een actualiteit dan de Kamer. Dat kan ook niet. Elke keer maken wij daar braaf opmerkingen over en dan worden er braaf excuses aangeboden, maar vervolgens gaat de wereld gewoon door zoals die was. Ik vind dat dit niet kan.

Mijn derde punt in dit verband gaat over de spreektijd van bewindspersonen. Het zou natuurlijk leuk zijn om daar namen bij te noemen, maar ik zal proberen om het zo geanonimiseerd mogelijk te doen. Mijn fractie kan zich niet aan de indruk onttrekken dat sommige bewindspersonen denken het AO wel eens even vol te praten, zodat er misschien maar een klein beetje ruimte overblijft voor een tweede termijn. Ik vind dat de spreektijd van de bewindslieden veel strenger gehandhaafd moet worden. Hun spreektijd mag gewoon niet langer zijn dan de opgetelde spreektijd van de inbreng van de leden in eerste termijn. Vaak zien wij dat bewindslieden nog eens een halve nota oplepelen en spreken over van alles en nog wat. Dat moet gewoon niet kunnen. Er moet strenger worden gehandhaafd, want anders is de Kamer op dat punt een wassen neus.

Dit zijn de drie dingen waar ik een gouden garantie voor ga vragen van de Voorzitter, het Presidium en alle anderen die zich daarmee bemoeien. Dit mogen wij niet laten lopen. Ik maak terloops ook nog een opmerking over het aantal ambtenaren dat Ministers meebrengen ter voorbereiding op AO's. Soms denk ik weleens dat er een fantastische publieke belangstelling is, maar dan blijkt het hele Ministerie van Justitie, Volksgezondheid en Binnenlandse Zaken op de tribune te zitten. Eigenlijk wilde ik hier een hard punt van maken, maar ik maak daar nu maar een zachte opmerking van. Uit de overlevering – alle gekheid op een stokje – weet ik dat er weleens een afspraak is gemaakt dat een Minister niet meer dan vijf ambtenaren mee zou nemen naar de Kamer. Ik vind het interessant om die oude afspraak weer eens in herinnering te brengen. De Minister moet gewoon zijn stukken kennen. De Minister moet weten waar het over gaat en hier niet het halve ministerie uitnodigen. Want wat kost dat allemaal wel niet?

Het vragenuur is even aan de orde geweest. Het is prima om daarnaar te kijken. Laat de commissie voor de Werkwijze zich maar helemaal op het vragenuur uitleven. In een vorige periode was ik ook lid van de commissie voor de Werkwijze. Toen hebben wij ons helemaal daarop uitgeleefd: 20 varianten, 23 tussenmodellen et cetera. Ik vind het fantastisch om dit allemaal nog eens te herijken, maar kijk vooral ook naar de stukken die al over het vragenuur zijn gemaakt: hoe levendiger, hoe beter. Mijn fractie en ook mijn moeder – zij kijkt altijd om 14.00 uur op dinsdag – stellen echter wel op prijs dat het vragenuur op hetzelfde tijdstip blijft. Mijn moeder is daaraan gewend, net als vele andere kijkertjes.

Wat mij betreft kunnen wij gelijk de afspraak maken dat wij tijdens de regelingen van werkzaamheden ook iets regelen voor de AO's. Daar moeten wij niet te moeilijk over doen. Als er een meerderheid is voor een AO over een bepaald onderwerp, zou het mooi zijn als wij dat bij de regeling kunnen regelen. Dan hoeven wij dat niet eerst allemaal weer te kanaliseren naar de procedurevergadering.

Dat brengt mij op een volgend punt, namelijk het waken voor bureaucratiesering en institutionalisering van het werk van de Tweede Kamer. Dat klinkt een beetje groot en zwaar. Ik snap dat je in dit bedrijf ook regels en procedures moet hebben, maar soms maken wij het moeilijker dan het is. Ik gaf daarnet een voorbeeld. Waarom kun je niet gewoon plenair afspreken dat er een AO wordt gehouden? Als je lid bent van een relatief kleine fractie, heb je een mooi overzicht van alle commissies. Laatst kwam er in een commissie een enquête langs over de kwaliteit, de beleving en de gevoelens rondom werkbezoeken van de commissie.

Naar ik meen in de commissie van Binnenlandse Zaken werd door de leden gevraagd: wat is dit nu weer, moeten we enquêtes gaan invullen, die allemaal weer verwerkt moeten worden, waarom doen we zo ingewikkeld, waarom kunnen we niet gewoon een kwartiertje van de commissievergadering inruimen om even te evalueren, dan hebben we het zo in het snotje en dan hoeven we er niet al te ingewikkeld over te doen. Dat is een voorbeeld van die institutionalisering/bureaucratisering waar ik aandacht voor vraag. Als het niet nodig is om het ingewikkeld te doen, laten we dat dan ook niet doen.

De **voorzitter**: Even voor de duidelijkheid, dat was niet een enquête over werkbezoeken, maar over de werkwijze van de commissies.

De heer **Schouw** (D66): Dat zou nog beter even in de commissie besproken kunnen worden dan via een geanonimiseerde enquête. Op mijn fractie kwam dat over als overbodig werk. Het zou ook helpen bij het verder versterken van de positie van de Tweede Kamer als we het plenaire vergaderschema twee weken van tevoren krijgen. De Voorzitter weet niet wat voor rillingen er door de fracties en door de medewerkers gaan als zij op vrijdag het plenaire schema krijgen, want dan moet er ineens iets worden voorbereid. Het past ook wel in het versterken van de positie van de Tweede Kamer als we een tweewekelijks schema zouden kunnen krijgen. Natuurlijk hebben we het langetermijn-schema, dat weet ik, maar iets meer stevigheid en een doorkijkje naar die tweede week zou niet alleen de Kamerleden, maar vooral ook de medewerkers enorm helpen.

Ik heb ook nog een kleine bezuinigingsoptie. Mijn fractie vraagt zich af waarom er meerdere leden van grotere fracties afgevaardigd worden naar een buitenlands bezoek. Waarom doen we niet gewoon één lid per fractie? Waarom moeten er van grotere fracties twee of misschien wel drie mensen mee?

Ik heb ook nog een vraag over 10% externe inhuur. De Voorzitter zal zeggen dat het 9,1% is van de formatie, maar ik vind dat toch fors. Misschien had ik het kunnen lezen, maar ik vraag toch maar aan de Voorzitter over welke taken we het dan hebben. Is het echt onvermijdelijk? Zijn dat ook langdurige contracten? Het is nogal een beroep op de kosten. Ik heb nog een andere vraag over de kosten, want ik heb natuurlijk uitvoerig bestudeerd hoe het zit met de fte's, de diensten en hoe deze zich tot elkaar verhouden. Ik begrijp niet helemaal dat er nog steeds een aparte Dienst Communicatie is en een aparte Stafdienst Voorlichting. Ik kan redeneren dat deze los van elkaar moeten worden gezien, maar voor hetzelfde geld kan ik redeneren dat je er één club van maakt. Ik vraag aan de Voorzitter hoe dat zit. Mijn fractie vroeg zich ook af of de Kamerbode, die al anders is geworden, misschien helemaal digitaal kan.

Wij gaan enthousiast aan de gang met het voorstel van Van der Staaij over de moties. Ik denk dat dit een belangrijke verlichting is. Vorig jaar heb ik ook een opmerking gemaakt over de stafnotities. Het is het onzichtbare werk van heel goede medewerkers van de Kamer om prachtige stafnotities te maken over van alles en nog wat, maar de Kamerleden mogen daar in het openbaar niets over zeggen. Dat vind ik niet zo effectief. Het Presidium zou daar nog eens op reflecteren, om te kijken hoe we die denkkraft kunnen omzetten in het versterken van de positie van de Kamer, door dat meer openbaar te maken. Ik vraag mij af of daar al wat uit is gekomen.

Mede namens het CDA heb ik nog enkele opmerkingen over de ICT-ontwikkelingen. Hoe zit het met de opensourcebenadering? Wordt er zo veel mogelijk gebruikgemaakt van de opensourcetechniek? Is het mogelijk om Debat Gemist wat sneller op de radar te krijgen? Ik merk dat de verhoren in het kader van de parlementaire enquête

woningcorporaties heel snel via YouTube zijn terug te vinden, maar kan dat ook heel snel bij belangwekkende AO's?

Wij zijn nog steeds voor het elektronisch stemmen. Dat hebt u wel gemerkt in het tussendebatje. Wat is in dezen de precieze stand van zaken?

Helemaal tot slot ga ik in op de openbaarheid. Misschien kan het wel worden gecombineerd met dat andere puntje, over de institutionalisering. Ik merk dat zowel het Presidium als de commissie voor de Werkwijze daar eigenlijk heel weinig van hoort en ziet. Zelf ben ik plaatsvervangend lid van de commissie voor de Werkwijze. Ik moet allemaal ingewikkelde codes gebruiken om stukken te kunnen inzien. Ik snap dat wel, want in het verleden is het voorgekomen dat ineens een voorstel in de krant stond terwijl het nog maar een te bespreken voorstel was. Ik begrijp dat dit allemaal achter slot en grendel moet gebeuren, maar is het niet een te beetje te ver doorgeschoten?

Ik begrijp dat nu een besluitenlijstje van het Presidium wordt gepubliceerd, maar kunnen we niet gewoon de stelregel hanteren die eigenlijk overal in het openbaar bestuur wordt gehanteerd, namelijk: vergaderen doe je openbaar, tenzij? Dat tenzij geldt als het over personen gaat, als het over financieel-strategische posities gaat en als het over strategische onderhandelingen gaat. Dat zijn eigen de drie basisregels op basis waarvan je kunt afwijken van de openbaarheid. Het zou fijn zijn als wij in de Kamer ook bij onze eigen manier van werken een beetje uitgaan van die basisregels.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Voorzitter. Het debat over de ramingen is het jaarlijkse debat over de werkwijze van de Kamer. De Partij voor de Dieren heeft altijd twee lijnen waarlangs zij haar inbreng levert. Als eerste noem ik: staan voor ons parlementaire werk en dus ook doen wat daarbij hoort. Daarover zeg ik later meer. Als tweede noem ik: als volksvertegenwoordiging het goede voorbeeld geven op het gebied van duurzaamheid, mensenrechten en andere maatschappelijk verantwoorde thema's.

Ik ga eerst in op de kern van ons parlementaire werk. Uit onderzoek blijkt dat het voor een Kamerlid een beetje taboe is om in het openbaar toe te geven dat ons parlement een van de slechtst ondersteunde parlementen van Europa is en dat wij eigenlijk beter ondersteund zouden moeten worden. Uit anonieme verslagen blijkt dat bijna 70% van de Kamerleden het daarmee eens is en zegt meer ondersteuning te willen omdat zij hun werk daardoor beter kunnen doen. In het openbaar willen zij er echter niet aan herinnerd worden. Nou was er eens een Kamerlid dat wél in de publiciteit toegaf dat de manier waarop de Kamer wordt ondersteund, concreet betekende dat hij – het was een man – met anderhalve man en een paardenkop het volledige Ministerie van OCW moest controleren. Ik noem verder geen namen, maar ik weet dat hij inmiddels in het Presidium zit. Ik hoop een beetje dat het pleidooi dat de Partij voor de Dieren steeds wil inbrengen, wordt ondersteund, zeker gezien de bezuinigingen die aan de Kamer worden opgelegd.

Ik heb waardering voor de prioriteiten die het Presidium heeft gesteld. Bureau Wetgeving is een ontzettend belangrijke dienst, die ons ondersteunt. Het belang van de ondersteuning door de Griffie, die ons op de Europese ontwikkelingen wijst, wil ik ook zeker noemen. Daar hebben wij als fractie heel veel aan omdat wij het kabinet op het gebied van landbouw zo het vuur behoorlijk aan de schenen kunnen leggen. Dat is volgens mij ook precies waarom wij hier zijn en waarom het volk ons gekozen heeft. We hebben alle waardering voor de diensten die de Tweede Kamer ondersteunen. Ik ben het er erg mee eens dat wij dat goed financieren. Er is veel waardering en dank voor alle medewerkers in de ondersteuning, maar de medewerkers van de fracties werken ook heel hard. Daar kunnen we niet van weggijken. Dat is belangrijk omdat zij ons in staat stellen de regering te controleren, om diepgaande vragen te

stellen die mogelijk projecten tegenhouden waar wij anders spijt van zouden hebben gehad. Een van de voorbeelden daarvan zijn de Olympische Spelen die voor 2028 op de rol stonden. Het lijkt er sterk op dat als de Kamer dat niet met prangende vragen had tegengehouden, we daar als samenleving als geheel een behoorlijke kostenpost aan hadden gehad.

Ik vind het dus altijd wat plat en goedkoop om te zeggen: iedereen moet bezuinigen, wij moeten dus ook de broekriem aantrekken. Dit is de kern van onze democratie. Wij zitten hier namens het volk. Onze taak is om de regering goed te controleren en een goede medewetgever te zijn. Daar staat iets tegenover. De Partij voor de Dieren maakt zich zorgen over de bezuinigingen die al zijn doorgevoerd en de bezuinigingen die er nog aan zitten te komen. Daarover wordt weliswaar in de raming voor 2016 gesproken, maar ook nu al wordt niet uitgesloten dat die de fracties zullen raken. Wil de Voorzitter bevestigen dat het Nederlandse parlement niet het best ondersteunde parlement van de wereld is? Wil zij bevestigen dat dit iets betekent voor de kwaliteit van ons werk? Het is misschien wel mogelijk om als Voorzitter, als Presidium, in de richting van het kabinet wat steviger te zeggen: tegenover macht hoort gewoon goede tegenmacht; dan kan het niet zo zijn dat wij nog bezuinigen op een begroting van 24 miljoen terwijl we een begroting van 260 miljard moeten controleren. Dat zou ik graag zien. Ik vind dus dat het geen taboe moet zijn om je uit te spreken voor het belang van het parlementaire werk. Je moet ook durven toegeven dat dat dus iets kost.

Dat was het belangrijkste punt over de werkwijze van de Kamer. Ik kan me aansluiten bij een aantal opmerkingen van de woordvoerder van D66 over de bureaucratie. We moeten ervoor waken dat we niet te veel bureaucratiseren. Ik vind het een goed voorstel om in de plenaire zaal bij de regeling, als er geen steun is voor een plenair debat, meteen een algemeen overleg af te spreken. Dat scheelt veel gedoe in de commissies. Je vraagt in een aantal gevallen een plenair debat aan, omdat je het in de commissie simpelweg niet voor elkaar krijgt om over dat onderwerp een algemeen overleg af te spreken. Dat zou dus veel kunnen schelen. Als je in de regeling om een brief voorafgaand aan een debat vraagt, dan konden andere Kamerleden vroeger aanvullende vragen stellen. Dan zei je: prima, ik steun de brief en ik zou graag zien dat het kabinet ingaat op deze twee aanvullende punten. Nu moet dat achteraf gebeuren met een mail. Dat levert veel gedoe op. Dat vind ik een voorbeeld van onnodige bureaucratiesering die de snelheid en efficiency van ons werk niet ten goede komt. Ik hoor graag een reactie op dit punt.

Ik kom te spreken over de duurzaamheid. Wij hebben als Kamer de afspraak gemaakt om buitenlandse werkbezoeken binnen een straal van 500 km in principe met de trein te doen. Ik heb vorig jaar een voorstel gedaan om die cirkel wat te vergroten. Er gebeurde toen iets gekks. Ik had tijdens het debat over de raming een motie ingediend met een ondertekening die tot een Kamermeerderheid zou moeten leiden. Ook D66 steunde het voorstel om bijvoorbeeld naar Berlijn in principe met de trein te gaan, en niet met het vliegtuig. Maar toen we erover gingen stemmen, was D66 opeens tegen. Ik stel D66 graag in de gelegenheid om dat foutje te herstellen. Of de Voorzitter moet hier toezeggen dat we inmiddels wel toe zijn aan het vergroten van die cirkel. Vliegen naar je buurland, echt duurzaam is dat niet! Als we met elkaar afspreken dat we dergelijke reizen in principe met de trein doen, dan laten we ook zien dat we op duurzaamheid een aantal stapjes zetten.

Ik wil mijn complimenten geven aan het restaurantbedrijf. Ik heb gezien dat de maaltijden met vlees duurder zijn dan de vegetarische maaltijden. Dat is eerlijk. De vervuiler betaalt. Ik ben natuurlijk benieuwd of dat principe ook wordt doorgevoerd bij de schepschotels, waarover we vorig jaar een interessant debat hadden. Ik hoor voorts graag hoeveel procent van het aanbod inmiddels biologisch is in het restaurant.

Ik wil ten slotte een nogal vervelende conclusie trekken. Ons wetenschappelijk bureau heeft met behulp van de Eerlijke Bankwijzer onderzoek gedaan naar onze huisbankier: de Royal Bank of Scotland. Wat blijkt: onze huisbankier haalt op geen enkel maatschappelijk verantwoord thema een voldoende. De RBS scoort veel slechter dan gemiddeld. Vindt de Voorzitter ook dat de Tweede Kamer in principe een huisbankier moet hebben die voldoende halen bij de Eerlijke Bankwijzer? Is zij bereid om te kijken naar een andere bank? De gemeente Amsterdam heeft om dezelfde redenen besloten om weg te gaan bij huisbankier ING. De Royal Bank of Scotland doet het echt niet goed op het gebied van klimaatverandering, mensenrechten, arbeidsrechten en dierenwelzijn. De score laat veel enen zien. Ik denk dat het tijd is dat we een bank zoeken die het beter doet.

De voorzitter: Hiermee zijn wij gekomen aan het einde van de eerste termijn van de commissie. Ik stel voor om de schorsing voor de beantwoording te laten samenvallen met de lunchpauze.

De vergadering wordt van 11.54 uur tot 13.00 uur geschorst.

De voorzitter: Ik geef het woord aan de Voorzitter van de Tweede Kamer voor de beantwoording van de in eerste termijn gestelde vragen.

Mevrouw **Van Miltenburg:** Voorzitter. Net als de heer Van Nispen wil ik graag beginnen met het geven van een groot compliment aan de organisatie, aan alle ambtenaren die ervoor zorgen dat de Kamer draaiend blijft. Ondanks het feit dat de werkdruk hier hoog is en de Kamerleden veel van de ambtenaren vragen, is het ziekteverzuim nog nooit zo laag geweest. Ook heeft de accountant voor de vijfde keer op rij een goedkeurende verklaring afgegeven, wat in het verleden wel anders is geweest. Er zijn nog nooit vergaderingen geschorst vanwege technische storingen, omdat het licht uitviel of het computersysteem faalde. Het gebeurde weleens dat e-mailverkeer even niet mogelijk was, maar het basiscomputersysteem faalde nooit. Het Presidium is daar trots op. Met de heer Van Nispen ben ik het eens dat je dit af en toe ook hardop moet kunnen zeggen.

Op de vraag van mevrouw Ouwehand of ik het ermee eens ben dat het Nederlandse parlement onvoldoende ondersteund wordt, wil ik in het licht van het voorgaande dan ook volmondig nee zeggen. Ik ben het daar gewoon niet mee eens. Als Voorzitter van de Kamer spreek ik veel met buitenlandse collega's. Bij hen is er unaniem waardering voor de effectiviteit en de kwaliteit van het Nederlandse parlement. De ondersteuning die wij daarbij krijgen, speelt daarbij een belangrijke rol. Ieder jaar komen veel delegaties uit de hele wereld kijken in ons parlement, zoals men in De Staat van de Kamer heeft kunnen lezen. Zij spreken altijd hun waardering uit voor de effectiviteit. Ik ben het dus niet eens met de opmerking van mevrouw Ouwehand, maar ik realiseer mij wel dat het voor een kleine fractie niet altijd gemakkelijk is om al het werk dat in de Kamer gedaan moet worden, te kunnen doen. Dat is echter een ander oordeel dan het oordeel dat mevrouw Ouwehand nu heeft uitgesproken. Veel woordvoerders hebben iets gezegd over de digitalisering van de Kamer en de digitalisering van het primaire proces. Dit is een belangrijk aandachtspunt voor het Presidium. Een ander belangrijk aandachtspunt is de transitie van een papieren parlement naar een digitaal parlement geweest. Het is nog maar een paar jaar geleden dat wij in het parlement jaarlijks bijna 20 miljoen kopietjes maakten. In de afgelopen jaren hebben wij enorm grote stappen gezet. Het hele proces van digitalisering is pas in het afgelopen jaar geëffectueerd. Ons parlement is uitgebreid met functies als livestream, Debat Gemist en de vergader-app. De vernieuwde website is moderner en transparanter geworden. De introductie van Parlis, alweer een tijdje geleden, heeft ons in dat opzicht veel gebracht. Parlis is een

informatiesysteem dat de registratie, doorgeleiding en archivering van alle ingekomen stukken stroomlijnt, waarmee het de ruggengraat van het Kamerwerk is.

In reactie op de vraag van de heer Van Nispen kan ik eraan toevoegen dat de repro en de postkamer juist door de digitalisering veel kleiner zijn geworden. Dingen die vroeger verstuurd werden per post, komen nu per e-mail binnen en worden ook niet meer afgedrukt. Wat nog wel wordt afgedrukt, doen wij in eigen huis; dat werk wordt niet uitbesteed.

De heer Van Nispen vroeg of de stukken van de Rekenkamer voortaan weer in ten minste één harde kopie kunnen worden aangeboden. Het is een keuze van de Rekenkamer geweest om de stukken niet meer te laten drukken, maar alleen nog digitaal aan te bieden. De fracties kunnen er natuurlijk altijd nog voor kiezen om de stukken uit te printen. Dat gebeurt dan gewoon in huis; dat moeten de fracties zelf doen.

De digitalisering van het primaire proces is complex. Dat brengt een spanningsveld mee tussen wat wij kunnen en willen en het beschikbare budget. Als voorbeeld noem ik Parlis, dat primair is bedacht ter ondersteuning van het griffiewerk. Juist omdat het zo'n enorme database is, hebben wij deze gekoppeld aan onze website en zorgen wij ervoor dat deze op andere manieren toegankelijk is. Het maakt het Kamerwerk eenvoudiger, efficiënter en inzichtelijker. Het zijn meekoppelende belangen, die zeker niet mogen worden onderschat, maar die nooit leidend waren voor het besluit om met Parlis te beginnen.

Er wordt soms geklaagd over het gebruiksgemak van Parlis, maar het systeem is dus eigenlijk helemaal niet bedoeld en gemaakt voor een breed publiek.

Sommige Kamerleden veronderstellen dat ICT-uitbreidingen een «piece of cake» zijn, nu al die data in Parlis beschikbaar zijn. Maar hoe simpel een idee er op papier ook mag uitzien en hoe gemakkelijk toepassingen ook worden bedacht, in werkelijkheid is het vaak niet zo eenvoudig en ook niet zo goedkoop om nieuwe toepassingen of functionaliteiten te realiseren, ook al zijn de data wel beschikbaar. Laten wij wel wezen: het is niet voor niets dat de Kamer een tijdelijke commissie heeft ingesteld, onder voorzitterschap van – hij is toevallig hier aanwezig – Ton Elias, om onderzoek te doen naar ICT-projecten bij de overheid. In de Raming hebben wij daarom duidelijk aangegeven dat er voldoende geld is voor onderhoud van onze ICT-infrastructuur, maar dat nieuwe ICT-innovatievragen op basis van budget, nut en noodzaak worden geprioriteerd en toegekend. Op die manier proberen wij het voor onszelf behapbaar te houden. Ik geef daarbij aan hoe wij er altijd naar kijken: het gebruik van data uit Parlis mag nooit ten koste gaan van het primaire doel van Parlis, namelijk het registreren, doorgeleiden en archiveren van onze stukken. Dat is ongelooflijk belangrijk, ook voor ons gehele wetgevings-traject.

Nu wij het over ICT hebben, wil ik ook graag ingaan op het elektronisch stemmen. Een aantal leden hebben het daarover gehad. Iedereen weet dat ik er persoonlijk een groot voorstander van ben. Ik geloof dat het de transparantie van het parlement vergroot. Ik ben op dit moment ook in gesprek met een organisatie als VoteWatch, die in heel Europa kijkt hoe er wordt gestemd en daarover rapporteert. Naar aanleiding van rapportages van VoteWatch worden er hier weleens debatten aangevraagd. VoteWatch zegt dat het zijn werkwijze eigenlijk niet kan toepassen op de manier van stemmen van het Nederlandse parlement. Die is voor VoteWatch niet transparant genoeg. Dat vind ik belangrijk. Ik zeg niet dat je daarom op een andere manier moet gaan stemmen, maar je moet het wel meenemen in je overwegingen.

Wij zijn binnen het Presidium in gesprek over het elektronisch stemmen. Er loopt een intern onderzoek. Ik ben het met een aantal leden eens die zeggen dat het ook wel betaalbaar moet zijn. Elektronisch stemmen moet niet een doel op zich worden; het moet nut hebben en betaalbaar zijn. Na

de zomer zal het Presidium op basis van het interne onderzoek hierover verder spreken.

De heer **Schouw** (D66): Wat mij interesseert, is of er bij een meerderheid van de Kamer een basishouding is om over te gaan op elektronisch stemmen. Ik ging er altijd vanuit dat dit breed wordt gedragen, dus dan is het logisch dat er verder onderzoek naar wordt gedaan. Als het echter niet breed wordt gedragen, is dat ook een feit, maar dan moeten wij elkaar niet voor de gek houden. Kan de Voorzitter daarover iets zeggen? Wordt het nu breed of niet breed gedragen in het Presidium?

Mevrouw **Van Miltenburg**: In zijn algemeenheid kan ik daar iets over zeggen. U bent er een tegenstander van. De discussies in het Presidium worden in beslotenheid gevoerd. Als er een besluit wordt genomen, zijn wij daar transparant over. Op dit moment is het zo dat er in het Presidium voldoende steun is voor het doen van nader onderzoek, in de trant van: kijk nu eens of je nut en noodzaak beter kunt kwantificeren en of je beter inzicht kunt krijgen in de kosten. Het besluit om het te gaan doen wordt op basis van dat nadere onderzoek genomen. In principe is men niet afwijzend, maar zijn er dezelfde voorbehouden die ik vanmorgen aan deze tafel heb gehoord, namelijk dat het niet ten koste moet gaan van andere zaken die belangrijk zijn in het parlement. Wij moeten er wel de centjes voor hebben. Dat vind ik in de basis ook geen verkeerde uitgangspositie, want wij worden gefinancierd met geld dat anderen voor ons op tafel leggen. Daar moet je wel op een zuinige manier mee omgaan. Dat is de stand van de discussie op dit moment, mijnheer Schouw.

De heer **Schouw** (D66): Dat klinkt alsof het nog wel een hele tijd gaat duren. Als je overeenstemming hebt over het inventariseren van de kosten, dan is dat toch iets anders dan dat je overeenstemming hebt over het principe om het zo te doen en de daarmee gemoeide kosten op de koop toe te nemen. Ik heb nog een vervolgvraag over het voorgaande, de ICT. Mijn fractie had samen met de fractie van het CDA ook nog wel een aantal wensen. Wordt daar nog op teruggekomen? Of was u klaar met het blokje ICT?

Mevrouw **Van Miltenburg**: Nee, ik ga straks nog in op de individuele vragen, mijnheer Schouw. Ik heb het niet in blokjes gedaan zoals u dat misschien gewend bent, omdat ik dacht: laat ik eens wat minder via vaste lijnen werken. Ik meende dat u daartoe een oproep gedaan had vanmorgen. Ik zal uw vragen beantwoorden. Mocht er een tussendoor slippen, dan kunt u ze altijd nog herhalen. Ik kom nog heel even terug op uw opmerking dat het dan wel niets zou worden met dat elektronisch stemmen. Deze zomer wordt daar onderzoek naar gedaan en een en ander in kaart gebracht. Het gaat niet om klein geld. Het gaat niet om € 10.000 die je even investeert. Dat het Presidium op de begroting zegt te willen weten waar dat geld aan uitgegeven wordt en hoe het uitgegeven wordt, is niet verkeerd. Dat onderzoek zijn we aan het doen. Als daar positief op gereageerd wordt, kan er snel besluitvorming plaatsvinden en dan zijn we wellicht samen blij dat het in deze periode nog gerealiseerd kan worden. Ik heb nog geen signalen ontvangen dat het niet kan. Had ik die wel ontvangen, dan zou het onderzoek niet eens meer plaatsvinden, want dat zou ik dan ook zonde van de tijd en van het geld vinden, al is het een intern onderzoek. Wij spreken hier vandaag niet alleen over de raming, maar ook over de Staat van de Kamer. Daarmee reflecteren we ook op het afgelopen jaar. Ik stel vast dat Kamerleden er steeds vaker voor kiezen om op één onderwerp meerdere instrumenten parallel aan elkaar in te zetten. Dat kan natuurlijk. Er is geen belemmering om dat te doen, maar het brengt ook wel risico's met zich mee. Ik doel niet alleen op het risico dat er veel meer

werk is, maar ook dat de instrumenten die je inzet, sneller bot worden omdat je ze vaker inzet. Velen van uw leden hebben het al gezegd en we hebben het er vorig jaar ook al over gehad: de lijst van aangevraagde dertigledendebatten is lang en de agendering van die debatten is niet altijd in overeenstemming met de actualiteit. Nog veel meer zorgen, echt grote zorgen, maak ik mij over de lijst met meerderheidsdebatten. Ik kan u vertellen dat die momenteel net zo lang is als de lijst van dertigledendebatten. Ik ben als Voorzitter belast met het maken van de agenda, maar het is voor mij onmogelijk om al die debatten die plenair gevoerd moeten worden in de plenaire zaal, ook in te plannen.

Bovendien zie ik bij de meerderheidsdebatten nog een ander probleem, namelijk dat er meerderheidsdebatten worden aangevraagd waarvan het helemaal niet de bedoeling is dat ze op korte termijn of zelfs op middellange termijn worden ingepland, omdat er namelijk bij de aanvraag al gezegd wordt dat we eerst nog even een aantal onderzoeken moeten afwachten, waarvan op dat moment al bekend is dat het soms nog driekwart jaar duurt voordat ze er zijn. Er is dus op die lijst ook sprake van noem het maar vervuiling.

Het is moeilijk om te zien, ook op het langetermijnschema – de heer Schouw wees daar terecht op – welke debatten er op korte termijn ingepland zouden kunnen worden. Ik stel namelijk vast dat in ieder geval van een deel van de meerderheidsdebatten al bekend is dat ze helemaal nog niet ingepland kunnen worden. Het is jammer dat die toch op het langetermijnschema bovenaan staan. Op dit moment heb ik geen andere manier om voor de buitenwereld inzichtelijk te maken dat die debatten wel zijn aangevraagd en dat ze ook zijn toegekend.

Het feit dat de Kamerleden zo intensief gebruikmaken van alle beschikbare instrumenten en procedures, heeft ook implicaties voor bijvoorbeeld het mondelinge vragenuur. Een aantal van de leden heeft het daarover gehad. Heel veel vragen die aangemeld zijn voor het vragenuur, zijn simpelweg al in behandeling in de Kamer, en wij hebben aangaande het vragenuur met elkaar afgesproken dat iets wat al in procedure is, in principe niet meer in aanmerking komt voor agendering tijdens het vragenuur.

Daar zit spanning op, niet alleen vanwege de actualiteit maar omdat soms onderwerpen als vragen worden toegekend die misschien wat minder groots en meeslepend zijn dan je misschien zou willen en dan de hoeveelheid kijkers naar het vragenuur rechtvaardigen. Ik ben eigenlijk heel blij om te horen dat er zo'n brede meerderheid – in het verleden pleitte vaak alleen de SP voor verandering van het vragenuur – behoefte heeft aan voorstellen. Ik ga dit met spoed oppakken. Deze zomer zullen door de Griffie voorstellen worden voorbereid die al direct na de zomer in de commissie voor de Werkwijze aan de orde zullen komen. Ik hoop, mijnheer Schouw, dat dit niet leidt tot het beeld dat u hebt opgeroepen, namelijk een ellenlange discussie die uiteindelijk wel tot resultaat leidt maar toch lang duurt. Ik hoop dat wij er spoed achter kunnen zetten. Ik proef een ruime meerderheid voor verandering dus ik hoop dat wij dat snel kunnen doen. Dat moet wel zorgvuldig gebeuren.

De woordvoerders vragen niet alleen om wijziging van het vragenuur, maar doen ook het verzoek om te kijken naar dertigledendebatten en het aanvragen van AO's via de regeling van werkzaamheden. Eerlijk gezegd staat dat op gespannen voet met de klacht dat de regeling lang duurt. De kans dat die dan langer gaat duren, is reëel. We moeten daar dus goed naar kijken. Die grootse verandering van het Reglement van Orde moet zo snel mogelijk. Er is in de Kamer gewoon behoefte aan om met andere spelregels hetzelfde werk te blijven doen.

Mevrouw **Neppérus** (VVD): Ik ben blij met de reactie van de Kamervoorzitter, van het Presidium. Ik vraag mij wel af of er dan in september een concreet voorstel ligt, een tekst waar de commissie voor de Werkwijze en de Kamer ja of nee op kunnen zeggen, of een notitie. Dat is voor mijn

fractie wel even van belang. Ligt er op dat hele terrein van die punten, van dat meer attractieve vragenuur plus het punt van de veertig leden, dan een concreet voorstel of een notitie?

Mevrouw **Van Miltenburg**: Het is mijn intentie dat beide er dan liggen. Een voorstel is vaak alleen de tekst van het Reglement van Orde, maar u wilt daar natuurlijk ook wat licht en geluid bij. Wat mij betreft, zijn de teksten voor het veranderen van het Reglement van Orde dan voorbereid. Daar kunnen we dan vaart mee maken.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): De Partij voor de Dieren is geen voorstander van het grondig herzien van het vragenuur. De zorg daarover werd zojuist door de Voorzitter geuit. Ik hoorde haar iets zeggen over grote, meeslepende thema's die voldoende kijkers moeten trekken. Wie bepaalt dat? Wat worden de criteria? Er zit een kabinet dat er zelf voor kiest om thema's die mijn partij maar ook een belangrijk deel van de bevolking belangrijk vindt – ik noem klimaatverandering – te beleggen bij een Staatssecretaris. Wordt dan een debat over de klimaatverandering niet meer relevant gevonden voor het vragenuur? Wat worden dan de grote, meeslepende thema's? Ik ben erg bang dat de diversiteit aan onderwerpen waarop het volk zijn vertegenwoordigers heeft gekozen, zo een beetje in de knel komt.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Dat is een van de onderwerpen die aan de orde moet komen in de notitie die naar de commissie voor de Werkwijze wordt gestuurd. De Kamer kan wel besluiten dat de premier elke week moet komen maar als hij vervolgens bij alle onderwerpen zegt «daarvoor moet u niet bij mij wezen maar bij een van de leden van mijn kabinet» dan weten we zeker dat het vragenuur minder leuk wordt. In ieder geval zal het dan heel veel irritatie opleveren. Dat is een probleem dat we met elkaar moeten oplossen. Overigens bedoelde ik zeker niet dat onderwerpen op het gebied van duurzaamheid, die misschien maar één lid in deze hele Kamer van belang vindt maar die wel degelijk interessant zijn voor de achterban, niet «groots» en «meeslepend» kunnen zijn. Ik bedoel meer de actualiteitswaarde en ook, zoals sommigen van u het hebben genoemd, de amusementswaarde van het vragenuurtje. Daarmee geef je als Kamer aan dat het om zaken gaat waarover mensen het hebben 's morgens in de bus op weg naar hun werk of samen met een groepje op de fiets en die ze graag willen terugzien in het vragenuur in de Kamer. Dat is het spanningsveld waarbinnen wij opereren. Je hebt weleens leuke vragenuren. Er is niemand die er zo veel bijwoont als ik. Ik heb vragenuren gehad waarvan ik dacht: dit was een heel leuk vragenuur met veel aanvullende vragen. Dan zie je dat het bij een breed deel van de Kamer leeft, ook al wilde op dat moment maar één Kamerlid die vraag stellen. Die levendigheid, die betrokkenheid van een groot deel van de Kamer, die herkenbaarheid in de samenleving; ik heb het gevoel dat dat de achterliggende gedachte is van de verandering van het vragenuur. Wij moeten er wel voor zorgen dat wij die doelstelling behalen. Ik heb uw opmerkingen in mijn oren geknoopt. Ik hoop dat u in de commissie voor de Werkwijze mee komt praten als wij het over deze onderwerpen hebben.

De **voorzitter**: Is dit voldoende, mevrouw Ouwehand?

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Ja.

De **voorzitter**: Er is nog een vraag van de heer Schouw.

De heer **Schouw** (D66): Dadelijk gaat het erop lijken dat we meer amusement willen hebben in de Tweede Kamer door de premier te laten

optreden. Dat kan volgens mij niet helemaal de bedoeling zijn. Het is natuurlijk de bedoeling dat wij het vragenuurtje politieker en relevanter maken.

Ik wil nog even voortgaan op de vragen van mevrouw Neppérus. Behalve een inhoudelijke behoefte om het vragenuurtje te veranderen is er ook een behoefte bij deze leden om te bekijken of wij dat snel en adequaat kunnen doen, of wij dat een beetje kunnen de-institutionaliseren. Laten wij daar ook eens een oefening in doen. Begrijp ik het goed dat de Voorzitter zegt: ik kom in september met concrete voorstellen rondom het vragenuurtje? Ik denk dat we dat even moeten loskoppelen van het plenair aanvragen van AO's, want dan wordt het allemaal weer te ingewikkeld. Is de Voorzitter bereid om voor het zomerreces alvast de commissie voor de Werkwijze bijeen te roepen om dat met haar voor te bereiden? Hier zitten alle partijen, die ook weer hun vertegenwoordigers hebben in het Presidium en in de commissie voor de Werkwijze. Zouden wij met elkaar een oefening kunnen doen en er voor 1 oktober een keer een klap op geven? Het gaat erom dat wij met elkaar een oefening doen om hier een beetje tempo in te maken. Ik proef bij eigenlijk alle politieke partijen dat daar behoefte aan is.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Mijnheer Schouw, ik kan u op uw wenken bedienen. Ik heb er al over gesproken met de commissie voor de Werkwijze. Ik heb toen verteld dat ik geluiden heb opgevangen en dat wij er ook een marge van de vergaderingen van het Presidium al over hebben gesproken dat hier behoefte aan is. Ik heb de laatste keer de commissie voor de Werkwijze hiervan op de hoogte gesteld en wij hebben al een vervroegde vergaderdatum afgesproken om deze voorstellen te bespreken. Daarom kan ik u ook al vertellen dat ik begin september met de commissie voor de Werkwijze hierover ga spreken, want die datum hebben we al afgesproken.

Als bewaker van het proces wil ik wel zeggen dat zorgvuldigheid boven snelheid moet gaan. Ik proef hier ruime steun voor verandering van zowel het vragenuurtje alsook het op een andere manier kijken naar het aanvragen van debatten. Ik vind dat wij voorstellen, ook als het om voorstellen van de Kamer zelf gaat, zorgvuldig moet kunnen beoordelen met alle voors en tegens die daarbij aan de orde komen. Ik ben er niet voor om nu een harde deadline af te spreken, maar nogmaals, er is mij veel aan gelegen om die discussie niet een jaar te laten duren. Als dat voor het kerstreces op een zorgvuldig wijze kan, is het wat mij betreft gaan met die banaan.

De heer **Schouw** (D66): De amusementswaarde begint behoorlijk op te lopen, dus dat is ook goed.

Natuurlijk, zorgvuldigheid is altijd van belang, maar ik vind ook dat we als Kamer een keer een oefening moeten doen in doortastende besluitvorming. Wij praten hier in drie verschillende gremia, wat ook interessant is, over zo'n vragenuurtje, maar het zijn wel drie keer dezelfde politieke fracties die aan boord zijn. We moeten zien te voorkomen dat dit soort discussies van bordje A via bordje B naar bordje C gaat. Dit is niet alleen een oproep aan de Voorzitter, maar vooral ook aan onszelf.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Ik houd er niet van om de oproep te doen die ik nu ga doen, maar het zou mij helpen als de Kamer hierover een motie zou indienen die aanspoort tot spoed.

De heer **Van Nispen** (SP): Wij zijn blij dat deze wens zo breed in de Kamer wordt gedeeld. Het is inderdaad een oude wens van de SP. Wij zijn ook blij met de voortvarendheid waarmee de Voorzitter en het Presidium hiermee aan de slag gaan. In tegenstelling tot de heer Schouw, die vraagt of het niet goed zou zijn om het een van het ander los te koppelen, geef ik

de Voorzitter in overweging dat het elkaar juist zou kunnen versterken. Vragen die in het nieuwe vragenuur aan de orde zijn geweest, hoeven niet te leiden tot het aanvragen van een dertigledendebat. Ik hoop dat dit in de voorstellen kan worden meegenomen.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Het lijkt mij ook handig om het Reglement van Orde niet per maand aan te hoeven passen. In die zin is het handig om het tegelijkertijd, dat wil zeggen in één mandje, te doen. Ik heb de Kamer goed gehoord.

Mevrouw **Neppéris** (VVD): De verschillende elementen die door mij en door de woordvoerders van de PvdA en de SP zijn genoemd, kunnen inderdaad samen in een mandje. Aan de wens tot een motie zal een aantal partijen graag in tweede termijn voldoen.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Ik vind de vergelijking met het hockey te leuk om over te slaan. Het WK werd hier in de buurt gespeeld. Ik zie een metafoor met het Kamerwerk. Het spel aan sich is altijd hetzelfde gebleven. Het wordt nog altijd met een bal en een stick gedaan. In de loop der jaren zijn de spelregels echter ongelooflijk veranderd. Er wordt gebruikgemaakt van moderne techniek, waardoor het spel preciezer, sneller en dynamischer is geworden. Hetzelfde geldt voor de kerntaken, die deze Kamer al 200 jaar heeft. We controleren de regering, stellen samen met de regering wetten op en we vertegenwoordigen het Nederlandse volk. We moeten altijd kritisch zijn op de manier waarop we dat gedaan hebben en nog steeds doen. Ik ben blij met de brede steun om dat ook te gaan doen. Door verschillende partijen is een oproep aan mij persoonlijk gedaan om bewindspersonen hun vragen beter te laten beantwoorden. De heer Van Nispen zei er gelukkig zelf al bij dat dit een heel moeilijke vraag is. In tegenstelling tot wat soms wordt gedacht, heeft de Voorzitter van de Kamer geen bijzondere bevoegdheden. Dat neemt niet weg dat ik dit onderwerp altijd in mijn gesprek met de Minister-President op de agenda heb staan. De Kamer moet bediend worden op de manier die de Kamer van het kabinet verwacht. Ik maak daar altijd een opmerking over als vragen niet worden beantwoord. In voorkomende gevallen wijs ik de bewindspersonen op gaten in hun beantwoording, maar het probleem blijft natuurlijk dat het wel een subjectieve beoordeling is. Wat voor de een voldoende is, is voor de ander nog geen begin van een antwoord. Daartussen is het lastig laveren. Ik begrijp de oproep van de Kamer en ik zal het onderwerp in het overleg met de voorzitters van de commissies onder de aandacht brengen, want het betreft natuurlijk niet alleen de plenaire vergadering. Ik hoop echter dat de Kamer er ook begrip voor heeft dat het ingrijpen door de Voorzitter een uitzondering behoort te zijn. Het is aan de Kamerleden om met interrupties de scherpte in het debat te krijgen. Zij kunnen elkaar daarin steunen. Het is voor de leden vaak veel gemakkelijker om te beoordelen of het echt een antwoord was of niet. Aan het adres van de heer Schouw merk ik op dat de klacht over het niet tijdig toesturen van de stukken er een van alle tijden is. Als Kamerlid heb ik mij er vaak aan geërgerd dat stukken er op het laatste moment of te laat waren.

Kamercommissies hebben een grote autonomie in het plannen van hun activiteiten en het wel of niet door laten gaan van een debat. Het is ook aan hun om te besluiten of ze vinden dat de stukken zo laat zijn gekomen dat ze een AO uitstellen of dat ze het toch door laten gaan. Aan beide keuzes zitten voor- en nadelen. Het voordeel van uitstellen is dat je beter voorbereid aan een debat kunt beginnen. Het voordeel van het door laten gaan, is dat je in dat debat je ongenoegen over de procedure kunt uiten en zelfs – dat is het krachtigste wapen dat de Kamer heeft en een Kamervoorzitter niet – een motie in kunt dienen, waarmee je de Kamer om een uitspraak vraagt over de gedragslijn. Ik vind het daarom moeilijk om dit in

procedures vast te leggen. Er zijn commissies die daar regels voor hebben, bijvoorbeeld dat als het stuk er vijf dagen voor het AO nog niet is, het AO niet doorgaat. Dat is helemaal aan de commissies. Voor een plenaire vergadering is het moeilijker om die regels te stellen. Soms wordt een debat aangevraagd dat dan nog dezelfde dag of dezelfde week moet worden gehouden. Dan vervalt zo'n termijn natuurlijk. Als er gerappelleerd wordt over stukken zeg ik er tijdens het rappel in de zaal vaak bij dat ik ontstemd ben dat een rappel nodig is. Daarmee heb ik mijn ongenoegen al laten merken, want dat wordt ook onderdeel van het stenogram. Op die manier probeer ik daar dus wel ruimte aan te geven. Ik neem nu ook even mee het praten in de media voordat de Kamer geïnformeerd is. Dat is echt een grote zonde. Daar ben ik altijd, met u, heel erg boos over. Ik vind echt dat dat niet kan. Ook daar spreek ik regelmatig over. Als het gebeurt tussen donderdag en dinsdag en er worden mondelinge vragen over gesteld, dan weet de bewindspersoon zeker dat hij dan ook naar het vragenuurtje moet komen om zich hierover te verantwoorden. Dan heb ik wel een bijzondere positie en dan neem ik die ook altijd. Voor de rest werkt namen en shamen het best. Vorige week had ik een voorbeeld van hoe het niet hoort. Een bewindspersoon die in het buitenland was, verstuurde 's morgens om 5.00 uur een mailtje met een stuk aan de Kamer. De Griffie werkt veel en hard, maar niet om 5.00 uur 's morgens. Dat stuk is dus niet meteen bij de Kamerleden, maar om 6.00 uur stond er wel een groot interview in een landelijke ochtendkrant met de bewindspersoon. Mevrouw Ouwehand knikt, want zij weet precies waar het over gaat. Dat is niet hoe we dat horen te doen. In dit geval ging het om Staatssecretaris Dijkema die op dat moment in Vietnam was. Het lijkt mij niet dat zij dat interview heeft gegeven terwijl ze in Vietnam was. Dit is gewoon slecht en daar ben ik boos over. Dat soort dingen mogen niet voorkomen. Bewindspersonen weten ook dat de Griffie 's nachts niet werkt en dat we de tijd moeten hebben om de stukken te verspreiden onder Kamerleden. Daar zit een spanningsveld tussen en daar heb ik al een keer een brief over naar de Kamer gestuurd, na overleg met het Presidium. Ook hiervoor geldt dat het uiteindelijk de Kamer is die daar in meerderheid een uitspraak over kan doen. Soms doet ze dat en anders laat ze het aan mij over en dan neem ik die rol met verve op mij, maar helaas niet altijd met succes.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Ik wil hier graag bevestigen dat ik de handelwijze van de Voorzitter heb gesteund. Die wet was inderdaad om 5.00 's morgens naar de Kamer gestuurd. Ik wil mijn waardering ervoor uitspreken dat de Griffie niet van de Voorzitter om 5.00 uit bed moest om dat stuk zo snel mogelijk naar de Kamer te krijgen, omdat de Staatssecretaris toevallig een interview had gegeven dat om 6.00 uur zou verschijnen. Steun daarvoor en dank ook voor het noemen van dit voorbeeld. Ik neem aan dat ze op het ministerie de verontwaardiging van de Voorzitter op dit punt al hebben gehoord.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Voorzitter. Ik heb nog een korte opmerking, voordat ik de specifieke vragen ga beantwoorden. Ik wil graag benadrukken dat het Presidium op basis van de Staat van de Kamer en van onze dagelijkse werkzaamheden van mening is dat er een solide basis ligt, dat we in het verleden goede stappen hebben gezet en dat we ook goede voornemens hebben voor de toekomst om stappen voorwaarts te blijven zetten. Ik hoop dan ook van harte dat een Voorzitter na mij over een jaar of wat, ook in haar of zijn raming zal kunnen zeggen: nog nooit is er een Kamervergadering moeten worden geschorst omdat we een storing hadden in de technische ondersteuning of omdat mensen geen zin hadden om te werken. Als hier dingen gedaan moeten worden, worden ze gedaan op het moment dat ze van de Kamer gedaan moeten worden.

Ik heb nog een hele stapel vragen liggen. Ik zal kijken of ik die snel kan beantwoorden. Mevrouw Fokke vroeg naar vergaderen op locatie. Het Presidium heeft hierover nog vrij onlangs gesproken. In principe vinden echte, officiële vergaderingen waar een verslag van moeten worden gemaakt plaats in het Tweede Kamergebouw. Commissies kunnen soms buiten de Kamer vergaderen, zoals de commissie Binnenlandse Zaken bij ProDemos en de commissie I&M in Groningen. Het is goed dat de Kamer zich elders manifesteert, maar de besluitvorming vindt in het Kamergebouw plaats. Doordat zaken tegenwoordig allemaal gestreamd worden en live gevolgd kunnen worden, zijn we van mening dat het in principe hier moet gebeuren. Het verplaatsen van een full-swingvergadering, inclusief verslaglegging, beveiliging en bodes, naar een andere plek in Nederland brengt bovendien grote kosten met zich mee. De heer Schouw sprak over het openbaar maken van de stafnotitie, een oud punt van hem. Het Presidium heeft zich hierover al vaker gebogen en wil vasthouden aan de lijn dat een stafnotitie alleen, integraal of op onderdelen, openbaar gemaakt kan worden door de notitie op te nemen in de inbreng van een commissie. Het is onze interne informatievoorziening. Er is al vaker over gesproken en die mening blijven we toegedaan. Een ander Kamerlid, mevrouw Fokke volgens mij, gaf ook aan dat de Kamer zich in haar uitingen naar de buitenwereld moet beperken tot het geven van feitelijke informatie. Je kunt erover van mening verschillen of dat in die notitie zo is. We proberen het maken van de notitie heel goed te doen; ze is ook heel goed en wordt vaak geroemd door de Kamerleden. We gaan er dus ook mee door, maar ze is niet geschreven en bedoeld om naar buiten te gaan. Het Presidium wil dat zo houden, tenzij een commissie het expliciet besluit, wat een enkele keer gebeurt.

De heer **Schouw** (D66): Ik snap dat, maar wil nog even de andere kant van de zaak benoemen. Er zijn mensen in de Kamer die die stukken bekijken, er zitten bloed, zweet en tranen en dagenlang werk in. We proberen van alles en nog wat goed op papier te krijgen en heel kritisch te zijn ten aanzien van allerlei voorstellen. Het kost dus capaciteit en geld, terwijl de Kamer er eigenlijk maar weinig mee kan, omdat we er niet in de openbaarheid mee kunnen treden. Dat is een beetje het spanningsveld. Ik vraag de Voorzitter om daar toch wat op te reflecteren. We zetten als Kamer namelijk nogal wat mensen aan het werk: doe maar een notitie, hartstikke fijn; leuk dat u dat doet. De effectiviteit daarvan is echter niet groot. Zou de Kamervoorzitter daar nog eens naar willen kijken? Ik vind het namelijk gewoon zonde van het werk.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Ik deel uw analyse zeker niet dat de effectiviteit van het werk niet groot zou zijn. Het feit dat het niet op naam naar buiten komt, dat niet op naam wordt gezegd dat dit is gedaan door mensen die in de Tweede Kamer werken, betekent niet dat er niet intensief gebruik mag worden gemaakt van die notities en dat er niet vaak op naam van een Kamerlid gebruik van wordt gemaakt. Sterker nog: er is een grote behoefte aan en een grote waardering voor die notities. De griffiers die dat werk samen met het BOR doen of begeleiden, weten ook dat er veel gebruik van wordt gemaakt. Alleen, ze worden niet onder de naam van de Tweede Kamer gepubliceerd. Dat wat er in staat, kan dus door alle Kamerleden gebruikt worden. Ik denk dat je die hele notitie ook terugvindt bij veel AO's. Het is ook een beetje het lot van medewerkers, of ze nou voor de Tweede Kamer werken of voor mijnheer Schouw, dat hun naam niet genoemd wordt maar hun werk wel verder wordt gebracht. Nogmaals: als er consensus over bestaat in de commissie dat een stuk wel naar buiten kan, dan kan de commissie daartoe besluiten. Standaard gebeurt dat echter niet, omdat sommige Kamerleden op onderdelen

vinden dat daar dingen in staan die niet voor publicatie bedoeld zijn. Daar wil de Kamer dan ook geen verantwoordelijkheid voor nemen.

De heer **Schouw** (D66): Dit is de staande uitleg die ik al jaren hoor. Dat is dus consistent, maar ik ga toch een stapje verder. Is deze Voorzitter bereid om eens te kijken hoe bijvoorbeeld in het Belgische en het Duitse parlement wordt omgegaan met startnotities van medewerkers die dat namens het parlement doen? Juist als je wilt vernieuwen en wilt veranderen, moet je ook bereid zijn om er eens vanuit een andere invalshoek naar te kijken. Is de Voorzitter bereid om dat te doen? Misschien is het in die landen wel openbaar en wordt er daar wel effectief gebruik van gemaakt.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Heel eerlijk gezegd ben ik daartoe niet bereid. De reden is niet dat ik u niet ter wille zou willen zijn of omdat ik niet nieuwsgierig ben. Wij hebben hier vorig jaar – toen hebt u ditzelfde punt ingebracht – uitgebreid over gesproken. Niet alleen door mij, maar in bredere kring is toen een besluit genomen. Ik vind het dus heel lastig, in de wetenschap dat het niet heel breed wordt gesteund, om dan nu aan één iemand toe te zeggen dat ik ernaar ga kijken. Bij het experiment Parlement en Wetenschap hebben we goed bekeken hoe het in Engeland is gebruikt. Daaruit hebben we wel dingen overgenomen. Onlangs is besloten dat dat ook een werkwijze wordt die we in Nederland gaan toepassen. Daar zitten ook veel dingen bij die wel openbaar worden gemaakt. Het is dus niet zo dat we helemaal niets van wat hier gebeurt, naar buiten brengen. We doen het echter gedoseerd en op sommige punten. Ik vind het wat dat andere punt betreft, moeilijk om zomaar toe te zeggen dat ik het ga doen terwijl ik weet dat een breed gevoel is dat we het per geval moeten blijven bekijken.

Een andere vraag van de heer Schouw ging over de delegatiesamenstelling van buitenlandse werkbezoeken. Aan het begin van de Kamerperiode besluit het Presidium over de in de dan komende periode te hanteren verdeelsleutel voor buitenlandse reizen. Altijd wordt gezocht naar een brede, representatieve samenstelling van de delegaties. In de gekozen verdeelsleutel hebben kleinere fracties verhoudingsgewijs betere posities dan de grootste fracties. Naar het oordeel van het Presidium wordt met de huidige verdeelsleutel in voldoende mate voldaan aan een eerlijke verdeling tussen grote en kleine fracties en aan een zo kostenbewust mogelijke regeling. Ik merk hierbij op dat er in de praktijk ook ruimte is om iets met de verdeelsleutel te doen teneinde te accommoderen dat sommige partijen mee kunnen die anders buiten de verdeelsleutel vallen. De praktijk is dus minder hard dan het antwoord dat ik net gaf. Het uitgangspunt is de verdeelsleutel, maar grote partijen blijken in de regel regelmatig bereid om een extra plekje af te staan om een ander mee te laten gaan op een belangrijk werkbezoek. Gelukkig zie ik mevrouw Ouwehand heel instemmend knikken, want volgens mij valt haar partij per definitie buiten de verdeelsleutel. Zij is er dus in hoge mate van afhankelijk.

De heer Schouw vroeg om een tweewekelijks schema. O, wat zou het leven fijn zijn als dat kon! In de praktijk blijkt echter vaker dan mij lief is dat zelfs bij een weekschema de Kamer nog vindt dat er grote veranderingen moeten worden doorgevoerd in dat schema, dat wetsvoorstellen van de agenda worden afgehaald in de week dat ze waren gepland. We proberen om zo inzichtelijk mogelijk te zijn over wat er in dat schema staat. Niet ik doe dat overigens, maar de mensen van de Griffie, met name Jaap Goudswaard en Linda Kipp, zijn daar heel druk mee. Langer dan een week vooruit plannen is echter gewoon niet mogelijk. Voor sommige dingen is wel wat mogelijk. De leden weten ook allen de weg naar de Griffie plenair te vinden als het gaat om het inplannen van een debat van henzelf. De Kamer is echter ook grillig. Ze vraagt soms zelf om een debat

«nog deze week of volgende week» in te plannen, waardoor het schema dat in potlood al klaar was, in de praktijk weer op zijn kop wordt gezet. We moeten met heel veel belangen rekening houden. Als we over een periode langer dan een week inzicht kunnen verschaffen, dan proberen we dat ook te doen.

De heer **Schouw** (D66): Ik zou de Voorzitter kunnen vragen om eens na te gaan hoe dat zit in het Belgische of in het Duitse parlement. Dat zou een beetje een flauwe opmerking zijn, maar wel één die bijna net zo flauw is als het blijven verdedigen van het bestaande. Ik begrijp echt niet waarom het onmogelijk zou zijn om van de debatten die voor bijvoorbeeld volgende week gepland zijn, een aantal bekend te maken en waarom het niet mogelijk is om met een tweewekelijks schema te gaan werken. Ik begrijp dat gewoon niet. Als je alleen het bestaande wilt verdedigen, dan snap ik het. Als je echter zoekt naar een verbetering en een versterking van de positie van het parlement, dan moet er toch een gaatje te vinden zijn om te bekijken of het anders kan?

Mevrouw **Van Miltenburg**: Het is niet zo zwart-wit als u het nu schetst. Dat is gewoon niet zo. We hebben een langetermijnschema. Daar staan de debatten op zoals we denken die te kunnen inplannen. Dat doen wij nu al. Wij proberen ons daaraan te houden. Als echter blijkt dat een commissie een of twee weken voordat het debat dat volgens het langetermijnschema aan de beurt is, zegt dat zij bijvoorbeeld nog een rondetafelgesprek wil houden, een nader verslag wil uitbrengen of dat er nog iets anders moet gebeuren, komt het schema op zijn kop te staan. Dat is de praktijk van alledag. Dit heeft dus juist te maken met een sterk, zelfbewust parlement dat nog tot op het laatste moment besluit of het iets wel of niet klaar vindt om plenair te behandelen. Het gaat daarbij om wetsvoorstellen en meerderheidsdebatten. Het is niet zo dat de Voorzitter op donderdagmiddag bedenkt in welke debatten zij zin heeft. Dat gebeurt in nauw overleg met de Kamercommissies en uiteindelijk omdat zij aangeven of iets gereed is voor plenaire behandeling. Tussentijds kunnen allerhande zaken aan de orde komen, waardoor iets wat eerder wel al aangemeld was voor plenaire behandeling, toch nog even vastgehouden wordt, bijvoorbeeld omdat er nog een rondetafelgesprek ingepland wordt. Het is niet zo dat wij alleen maar varen op het weekschema. Er is een langetermijnschema waarin duidelijk aangegeven staat welke debatten wanneer ongeveer te verwachten zijn. Wij proberen daarin zo secuur mogelijk te opereren. Wij zijn namelijk niet gebaat bij Kamerleden en medewerkers die overvallen zijn door een debat dat plotseling op de agenda verschijnt.

De heer **Schouw** (D66): Ik betoog alleen maar namens mijn fractie dat het zou kunnen helpen om te gaan werken met een tweewekelijks schema en dat het bovendien zou kunnen helpen als het schema iets eerder dan op vrijdag bekend werd gemaakt. Dan kunnen wij ons namelijk beter voorbereiden en kunnen wij beter plannen. Ik begrijp de argumentatie van de Voorzitter niet helemaal. Zij zegt dat er eerst nog een hoorzitting of een rondetafelgesprek gehouden kan worden, maar heel veel commissies hebben gewoon besloten om wetsvoorstel A of onderwerp B af te handelen. Dan komt dat op de groslijst te staan van degenen die de plenaire schema's maken. Er is volgens mij gewoon een voorraadlijst en het helpt ons om daar eerder en tweewekelijks naar te kijken. Als dat niet gebeurt, vind ik dat jammer, want het zou ons helpen.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Ik herhaal dat het wel gebeurt. De planning voor de tweede week staat echter niet op een apart papiertje. Die staat bij de lijst van dingen op het langetermijnschema. Het schema wordt inderdaad op vrijdag gepubliceerd, maar bijna altijd is het voorlopige schema al op donderdagmiddag beschikbaar. Op die manier kan er nog

even naar gekeken worden. Eerder lukt echt niet, ook al willen wij het. Een heel enkele keer lukt het ook niet al op donderdag.

Mevrouw **Fokke** (PvdA): Ik vraag mij af of het niet gewoon wel kan aan het begin van het reces. Ik dacht de eerste keer dat ik reces had: nou, dan weet ik in ieder geval op de donderdag voor het reces hoe het schema na het reces er uitziet. Ik moest toen volgens mij echter tot de laatste dag van het reces wachten. Dat kan toch wel anders? Dat lijkt mij niet zo heel erg ingewikkeld.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Dat was het gebruik. Wij proberen dat te veranderen, maar bij het zomerreces lukt dat niet. Tegenwoordig is er bijna altijd een voorlopig schema beschikbaar voordat het reces begint. Dat dit voorlopige schema er soms heel anders uitziet dan het definitieve schema, heeft niet zozeer te maken met de mensen van de Griffie – dat verzeker ik u – als wel met mensen die om hun moverende redenen vragen om een debat dat op het voorlopige schema gepland stond, niet in te plannen. Mij is er veel aan gelegen om een agenda te maken die gedurende de vergaderweek in stand blijft, want ik vind het moeilijk uit te leggen dat een gat in de agenda valt terwijl er zo veel debatten in voorraad zijn. Ik probeer de plenaire zaal zo min mogelijk leeg te laten staan. De fracties hebben echter voor de grote debatten en wetgevingsdebatten ruimte nodig om te overleggen. Ik kan dan dus bijna alleen maar dertigledendebatten inplannen en zelfs dat is niet altijd eenvoudig.

De heer **Van Nispen** (SP): Ik begrijp heel goed wat de Voorzitter zegt. De Kamer is zelf natuurlijk grillig. Volgens mij is dit ook geen kwestie van kritiek. Ik wil mijn collega Schouw echter wel bijvallen. Ik vind een langetermijnschema namelijk ook niet helemaal hetzelfde als een pleidooi voor een tweewekelijks schema. Op het huidige langetermijnschema staan zo veel debatten dat wij op voorhand al weten dat wij daar drie of vier weken voor nodig hebben. Misschien overdrijf ik nu, maar daar staan meer debatten op dan wij in één week zouden kunnen inplannen. Ik val de heer Schouw daarom bij om te onderzoeken of zo'n tweewekelijks schema toch tot de mogelijkheden zou behoren.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Ik probeer te zoeken waar nu het meningsverschil zit. In het langetermijnschema wordt een onderscheid gemaakt tussen debatten die per week verwacht kunnen worden. Dat moeten er wat meer zijn, om te voorkomen dat de Kamer overvallen wordt, als er een debat niet door kan gaan en er een ander debat is. Daarvan weet je dan ook een paar weken van tevoren dat het eraan zit te komen. Ik zou heel graag willen dat we dat tot op het uur nauwkeurig konden doen. Ik kan toezeggen dat we er nog een keer apart naar kijken. We hebben al wat veranderd in de redactie van het langetermijnschema, om het inzichtelijker te maken. Misschien kunnen we het nog wat extra aanpassen, om het meer inzichtelijk te maken. Die toezegging doe ik met alle mitsen en maren die ik in mijn eerdere antwoord al heb genoemd. De heer Schouw maakte een opmerking over bureaucratisering en enquêtes. Alle bureaucratisering in het Kamerwerk die voorkomen kan worden, moet voorkomen worden. De Kamer heeft zelf ooit gevraagd om de Staat van de Kamer. Zij wilde allerlei cijfers en kwantitatieve oordelen over dingen hebben. Dat kun je doen met een enquête. In het geval van deze enquête hebben we gezegd dat er niets was wat zich daartegen verzette als de commissie dat liever wilde behandelen op de manier die de heer Schouw heeft beschreven. Sterker nog, dat is in die commissie ook op die manier gebeurd. Door het maken van een enquêteformulier is de keuze geboden om het op een andere manier te doen. Mevrouw Ouwehand sprak over reizen met de trein in plaats van met het vliegtuig. Er zijn situaties waarin de trein een heel goed alternatief is,

maar dat is niet altijd zo. We hebben het vorig jaar ook gehad over Luxemburg. Dat valt net binnen de afstand dat je met de trein moet gaan, maar dat kost ongelofelijk veel tijd, omdat er een slechte verbinding is. Uiteindelijk is het dan met het oog op de tijd en de kosten beter om met het vliegtuig te gaan. Het houdt onze aandacht. De commissies besluiten zelf regelmatig om met de trein te gaan, ook al zouden ze met het vliegtuig mogen. Dat is dan een keuze die de commissies in sommige gevallen zelf maken.

Mevrouw Neppéus vroeg of wij de ontwikkelingen op het gebied van ICT nog steeds aankunnen. Kunnen we alles zelf doen? Wat kun je uitbesteden? Die vragen staan ook scherp op het netvlies van het Presidium. We hebben onlangs een Presidium-special gehad, waarin wij werden bijgepraat over de stand van zaken. Sommige mensen dachten dat we het misschien allemaal moesten gaan outsourcen. We hebben daar onderzoek naar laten doen, maar dat blijkt helemaal geen kosteneffectieve oplossing te zijn. We zitten nu op de koers dat we zelf moeten doen wat we zelf kunnen doen. Er zijn heel specifieke dingen, waar wij weinig mee te maken hebben, maar waarbij een hoog niveau vereist is als we ermee te maken hebben. Dan kun je het beter outsourcen.

Het Presidium is van mening dat we daar scherp naar moeten blijven kijken, want het blijft een uitdaging. We willen niet dat we zelf onderdeel worden van een parlementaire enquête, dus we moeten daarin voorzichtig opereren. Het Presidium let er ook op dat de organisatie daarin voorzichtig opereert.

Mevrouw **Neppéus** (VVD): Goed om te horen dat het Presidium ermee bezig is, want het is natuurlijk een lastige afweging welke dingen je zelf kunt doen en welke dingen je wellicht kunt outsourcen. Is er zicht op wanneer er meer duidelijkheid komt?

Mevrouw **Van Miltenburg**: Duidelijkheid waarover?

Mevrouw **Neppéus** (VVD): Duidelijkheid over welke kant het opgaat. Er zullen toch op een gegeven ogenblik besluiten moeten worden genomen.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Op korte termijn vindt daarover besluitvorming plaats in het Presidium.

De heer Van Nispen vroeg naar de stand van zaken bij de ICT-plannen. Het Presidium heeft de aanleg van het 4G-mobiele netwerk in de Kamer goedgekeurd. Als het goed is, gaan wij daar deze zomer mee aan de slag. Wij hopen daarmee de vele problemen met de mobiele telefonie, zowel op het vlak van de spraak als op het vlak van de data, op te lossen. Over de overige onderwerpen, zoals de ontwikkelingen op het gebied van een second screen, een elektronische presentielijst en elektronisch stemmen, vindt later dit jaar in het Presidium besluitvorming plaats. Mevrouw Fokke ging ook in op ICT. Zij vroeg hoe het Presidium denkt over een elektronische presentielijst. Daarover vindt binnenkort in het Presidium besluitvorming plaats. Dat is trouwens niet iets wat groots en ingewikkeld is. Heel veel processen zijn aan de achterkant wel al gedigitaliseerd, maar aan de voorkant, in de verschijning, nog niet. De stap die wij nu moeten zetten, is bekijken of wij het hele proces van alles wat hier in de Kamer gebeurt, kunnen digitaliseren. Dat moet echter wel allemaal zorgvuldig gebeuren. Daarover vindt binnenkort besluitvorming in het Presidium plaats.

Dan ga ik in op de motie van de heer Heijnen op stuk nr. 8 (33 609) waarin de wens wordt uitgesproken dat jaarlijks 150.000 scholieren via ProDemos de Tweede Kamer bezoeken. Dit jaar gaat het om 100.000 scholieren. Het is fysiek mogelijk om op 150.000 uit te komen. We merken dat het niet aan ons ligt maar aan de scholen, omdat zij hun bezoek aan de Kamer willen beperken tot een van de drie dagen, namelijk dinsdag, woensdag of

donderdag. Dan is er het meeste te zien. Dan bereiken we een soort verzadigingsgraad. Sommigen zeggen weleens dat ons gebouw niet voor zo veel bezoekers is gemaakt en dat het een niet met het ander moet interfereren. Daar is ook weleens in het Presidium over gesproken. Ik wil overigens wel opmerken dat wij tegenwoordig alle debatten streamen en dat alle debatten via Debat Gemist terug te zien zijn op een tijdstip waarop het de kijker uitkomt. Dat geldt ook voor het vragenuurtje. Dat kun je 's avonds om zeven uur gewoon terugkijken, of na de nachtdienst 's morgens om vier uur als je om twee uur 's middags nog lag te slapen. In die zin komt de Kamer in toenemende mate naar mensen toe. Voor scholen heeft dat het voordeel dat zij niet meer een hele dag vrij hoeven te plannen om hiernaartoe te komen. Dat is misschien jammer voor de leerlingen, maar dat past wel in hun schema. Het feit dat wij zo veel laten zien wat wij hier doen, komt naar mijn mening tegemoet aan de geest van de motie-Heijnen. Je maakt mensen namelijk bekend met wat er in de Kamer gebeurt.

Mevrouw **Fokke** (PvdA): Ik heb hier nog een vraag over. Ik ben het met u eens en ik ben het niet met u eens. Televisie kan scholieren niet de bijzonderheid bieden van een bezoek aan de Tweede Kamer. Dat is voor hen toch iets heel anders dan dat zij toevallig even op de televisie naar de Tweede Kamer mogen kijken. Dat merk ik zelf ook; ik heb jaren lesgegeven. «In de geest van de motie» vind ik altijd een leuke uitspraak, maar ik zou liever willen dat wij inderdaad ons stinkende best blijven doen. Ik snap dat er een beperking is en dat mensen hier in beginsel maar op drie dagen naartoe willen komen. Het zou mij een lief ding waard zijn als wij er nog steeds voor zorgen dat de jeugd live naar de Tweede Kamer komt. Dat is toch wel heel erg bijzonder. Dat mogen we niet vergeten.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Wij doen ons stinkende best, en het kan ook. Ik heb begrepen dat ProDemos in samenwerking met Madurodam aan een hernieuwd project werkt. Wij zijn de op één na best bezochte attractie in Den Haag en Madurodam is de best bezochte attractie in Den Haag. ProDemos staat dan voor ons. Wij zijn in vergaande onderhandeling met Madurodam om de nieuwbouw van de Tweede Kamer, die al in 1992 is gerealiseerd, ook in Madurodam te gaan realiseren. In die zin proberen wij de cirkel wel rond te maken. Er zijn dus allerlei acties, niet alleen van onze kant, maar ook van ProDemos en dus zelfs van Madurodam om meer scholieren hiernaartoe te krijgen.

De heer Schouw heeft gesproken over de Kamerbode. De Kamerbode verschijnt al minder. Voor sommige mensen is dat heel lastig, want ze hebben nu niet meer de oude Kamerbode voor zich liggen als zij zich afvragen wat het restaurant voor biologische en andere maaltijden in de aanbieding heeft. Er is door het Presidium al ingestemd met een samenvoeging van de Dienst Communicatie en de Dienst Voorlichting. Daarvoor wordt een kwartiermaker aangesteld. Deze kwartiermaker heeft van het Presidium ook de opdracht gekregen om goed te kijken wat er nu allemaal wordt gedaan door de 28,65 fte aan mensen die op die twee afdelingen werken. Hij zal voorts bekijken of al die zaken ook in de toekomst nog gedaan moeten worden. Het is dus niet ondenkbaar dat er dan ook gekeken wordt naar de Kamerbode. Ik zeg daarmee overigens niet dat die al ten grave is gedragen. Er wordt echter gekeken naar alle werkzaamheden van die twee afdelingen. Het Presidium is van mening dat twee aparte diensten niet langer nodig zijn. Die worden dus samengevoegd.

Er is voorts gesproken over Debat Gemist voor AO's. Het Presidium ondersteunt de wens om Debat Gemist ook voor AO's en commissievergaderingen geschikt te maken. Daarvoor worden nu voorbereidingen getroffen. Het plaatsen van video's op YouTube gaat weliswaar snel, maar deze video's zijn niet doorzoekbaar. Dat is bij Debat Gemist wel het geval.

Wij weten allen dat debatten soms lang duren en dat je dan net dat ene stukje wilt zien waar je zelf een glorieuze rol hebt. Dat kun je bij Debat Gemist steeds beter en sneller terugvinden. Bij een filmpje op YouTube moet je wachten tot het fragment voorbijkomt, wat natuurlijk ook heel leerzaam is.

Er is gevraagd of de schoonmaak in eigen dienst kan worden genomen. Wij hebben die vraag ook al in de schriftelijke ronde beantwoord. Het contract loopt tot 2018. Als de Kamer dat wil, dan kunnen we tegen die tijd altijd kijken of we dat op een andere manier kunnen gaan organiseren. We zitten echter vast aan dat contract. Voor die tijd is dat niet mogelijk. Er is opgemerkt dat we dat net zoals bij de rest van de rijksoverheid moeten doen. Wij scoren goed in de lagelonen schalen, beter dan de rest van de rijksoverheid, omdat wij nog steeds veel in eigen beheer doen.

Er is gesproken over externe inhuur. Het streven is erop gericht om de externe inhuur te beperken. We werken zo veel mogelijk met tijdelijke contracten in plaats van met inhuur. We realiseren hiermee de motie-Roemer waarin werd opgeroepen om tot maximaal 10% externe inhuur te gaan. De meeste uitgaven op het gebied van externe inhuur vinden plaats op het terrein van ICT. Dat heeft ermee te maken dat onze dienst in transitie is. Voorts zijn soms tijdelijk heel gespecialiseerde mensen nodig. Het Presidium deelt echter de zorg dat 9,3%, het percentage waar we thans op zitten, nog steeds hoog is. Dus als dat minder kan, graag! We kunnen echter niet naar nul toe, want voor sommige diensten is het voor het werk van de Kamer in zijn totaliteit gewoon beter als we daarvoor zo nodig specialistische hulp inhuren.

Er liggen nog twee vragen van de Partij voor de Dieren. De eerste gaat over de duurzame inkoop. Hoeveel procent van de aangeboden producten is biologisch? Er zijn rijksbrede afspraken gemaakt over 100% duurzame inkoop in combinatie met biologische inkoop. Dat is een voorwaarde. Wij hebben het aanbesteed en deze twee zaken zijn daarbij als voorwaarde gesteld. We voldoen aan de eis om 50% van het gehele assortiment in te kopen en aan te bieden ... Ik lees dit nu voor, maar ik snap het niet helemaal. Ik geloof echter dat we op de goede weg zijn. De ongelooflijk grote verandering die dat voor ons heeft betekend, is dat we niet met één leverancier werken maar met heel veel verschillende leveranciers, die samen kunnen voldoen aan de eis rondom duurzame en biologische inkoop. We doen dus heel erg ons best om dat steeds verder te verbeteren.

De laatste vraag ging over de Royal Bank of Scotland die slecht scoort op de barometer van maatschappelijk verantwoord ondernemen. De keuze voor RBS, die slecht scoort in de parameters voor maatschappelijk verantwoord ondernemen, komt voort uit een rijksbrede aanbesteding uit 2009. Daar zitten wij aan vast.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Heb ik goed begrepen dat de contractuele verplichtingen aflopen in 2015 of 2016 en dat de Kamer daarna de mogelijkheid heeft om over te stappen op een andere huisbankier?

Mevrouw **Van Miltenburg**: U hebt gelijk dat wij eind 2015 een nieuwe aanbesteding moeten doen, dus in theorie zouden wij dan een andere bank kunnen kiezen. Daar zouden wij naar kunnen kijken. Door mensen die er verstand van hebben, wordt mij nu ingefluisterd dat het heel lastig is om alleen naar dit specifieke punt te kijken, omdat wij op meer punten een bank willen hebben die goed scoort. In het algemeen kan ik stellen dat wij altijd proberen om waar mogelijk met goede en verantwoord werkende organisaties samen te werken, maar soms zijn zij op het ene punt heel goed, terwijl zij op het andere punt wat minder scoren. Het is dan een kwestie van smaak wat je belangrijker vindt.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Ik dank de Voorzitter voor haar antwoord. Uit het rapport van de Amsterdamse gemeenteraad had ik begrepen dat de aanbesteding rijksbreed is geweest, maar dat er voor individuele onderdelen van het Rijk mogelijkheden zijn om na afloop van de contractuele verplichtingen te zoeken naar een andere bank. Ik zal het rapport doorsturen. Het gaat om een score naast de breed geaccepteerde scores bij de Eerlijke Bankwijzer. De bank die wij nu hebben, doet het op alle fronten slechter. Nogmaals, ik zal het rapport aan de Voorzitter en de woordvoerders doen toekomen.

Mevrouw **Neppérus** (VVD): Voorzitter. Ik dank de Kamervoorzitter voor haar antwoorden. Het punt van de aandacht voor de kerntaak, namelijk het controleren van de regering, zullen wij heel nauwgezet blijven volgen. Het is goed dat er al iets in formaties is gebeurd, maar onze fractie zal in de komende maanden zeer nadrukkelijk volgen hoe zich dat ontwikkelt. Op het vlak van de ICT wachten wij de voortgang af. Wij zijn blij dat daar vaart mee wordt gemaakt, want de keuzes voor incurse en outsource zijn al moeilijk genoeg.

Over de werkwijze van de Kamer is uitgebreid gesproken. Het deed goed om de Kamervoorzitter duidelijk te horen zeggen dat een motie weleens kan helpen als de Kamer iets wil. Daarom dien ik mede namens de heer Van Nispen van de SP, mevrouw Fokke van de PvdA en de heer Schouw van D66 de volgende motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat het vragenuur in aantrekkelijkheid en in kracht zal toenemen als wekelijks ook de Minister-President er namens het kabinet zal zijn met als regel dat fractievoorzitters dan als woordvoerder optreden;

overwegende dat de Kameragenda steeds voller raakt, er lange wachttijden zijn en er breed de behoefte is om tot een nieuwe en krachtiger aanpak te komen, waarbij elke aanvraag voor een debat als verzoek om een algemeen overleg wordt aangemerkt, maar waarbij omzetting in een plenair debat plaatsvindt als ten minste 40 leden vanuit ten minste twee partijen zulks verzoeken;

verzoekt het Presidium, dit uit te werken en uiterlijk in september met een uitgewerkt voorstel te komen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Neppérus, Van Nispen, Fokke en Schouw. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.
Zij krijgt nr. 8 (33 924).

Mevrouw **Fokke** (PvdA): Voorzitter. Ik dank de Kamervoorzitter voor de beantwoording van de vele vragen. Ik ben blij om te horen dat het elektronisch stemmen geen doel op zich is. Het is goed dat er een intern onderzoek loopt. Mijn suggestie is om in dat onderzoek ook te betrekken wat er in Nederland al gebeurt op dit vlak. Ik gaf het voorbeeld van mijn eigen gemeenteraad in Maastricht, maar er zullen vast meer raden zijn die al elektronisch stemmen. Als de kennis dichtbij is in Nederland, waarom

zouden wij die dan ver weg zoeken bij andere parlementen? Ik stel voor dat wordt bekeken hoe het elektronisch stemmen in andere gemeenten in Nederland functioneert.

Wij hebben de motie van mevrouw Neppérus mede ingediend. Wij hopen echt dat er vaart wordt gezet achter deze zaak, want bij verandering van vergadersystemen ben je, zoals de heer Schouw zegt, al snel bij voorstel 335 aanbeland en op den duur wordt het nu of nooit. En hoe langer deze zaak blijft liggen, hoe groter de kans dat die uiteindelijk weer niet doorgaat. Dat zou buitengewoon jammer zijn. Ik denk dus dat de vaart erin moet.

Ik had het over buiten de deur vergaderen. Ik begrijp terdege dat besluitvorming niet zo één, twee, drie buiten de deur kan. Ik denk dat wij daarover in het Reglement van Orde vast wel allerlei dingen hebben bepaald. Toch zou ik mij in heel bijzondere gevallen kunnen voorstellen dat wij bijvoorbeeld een hoorzitting buiten de deur organiseren. Natuurlijk vind ook ik het kostenaspect heel belangrijk; het mag niet de spuigaten uitlopen. Ik ben benieuwd hoe de Voorzitter daarover denkt, want zij had het zojuist sec over besluitvorming. Een hoorzitting is volgens mij weer net iets anders dan besluitvorming, want dan ben je alleen met mensen in gesprek.

Wat de schoonmakers betreft vind ook ik dat bestaande contracten moeten worden gerespecteerd. Er is zojuist via Parlís een brief van de regering binnengekomen over de manier waarop men het gaat doen met de schoonmakers in rijksdienst. Zo zie je maar dat het altijd heel handig is om een iPad bij de hand te hebben. Het lijkt mij goed om de motie die wij vorig jaar over dit onderwerp, de schoonmakers, hebben ingediend, nogmaals in te dienen. Mede namens de heer Van Nispen en mevrouw Ouwehand dien ik daarom de volgende motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat in het regeerakkoord is afgesproken, medewerkers in facilitaire functies weer in vaste dienst te nemen;

van mening dat dat ook voor de Tweede Kamer zou moeten gelden;

verzoekt het Presidium om, zodra zich de mogelijkheid voordoet en uiterlijk bij afloop van het contract met de externe schoonmaakbedrijven, de schoonmakers weer in vaste dienst te nemen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter: Deze motie is voorgesteld door de leden Fokke, Van Nispen en Ouwehand. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 9 (33 924).

De heer **Van Nispen** (SP): Voorzitter. Ik denk dat ik vrij kort kan zijn. Ik begin met mijn complimenten aan de Voorzitter, voor de wijze van beantwoording. Daaraan kunnen vele bewindspersonen volgens bij een voorbeeld nemen. Daarmee kom ik meteen op mijn volgende punt. Ik had een vraag gesteld over het beantwoorden van vragen door bewindspersonen. Ik begrijp dat daar primair een taak ligt voor de Kamerleden zelf, die bijval moeten krijgen van collega-Kamerleden. Dat klopt natuurlijk

helemaal, maar in de praktijk kan het toch weleens helpen, zoals de Voorzitter nu ook doet, om – als dat echt noodzakelijk is – een bewinds-persoon die echt eromheen draait of een kluitje-in-het-riet-antwoord geeft, daarop zo mogelijk aan te spreken. Die inzet waardeer ik.

Ik waardeer het ook dat er een toezegging is gedaan om nog eens naar het weekschema te kijken. Met alle begrip voor hoe ingewikkeld het is en voor de grillen van de Kamer zelf, ondersteunt mijn fractie het punt dat is opgebracht door collega Schouw, namelijk dat een tweewekelijks schema een heel mooie vooruitgang zou kunnen zijn. Ik denk niet dat wij daarover een groot meningsverschil hebben, maar eerder dat er een gedeeld belang is om het zo handig mogelijk te doen voor ons allen.

Dan kom ik nog op een klein puntje, dat niet van heel groot belang is: de Rekenkamerrapporten. Nu moeten individuele medewerkers van alle fracties al die rapporten, over alle ministeries, laten afdrukken bij de repro. Het gaat niet om enorme stapels. Ik bepleit dus geen terugkeer naar het papieren tijdperk, maar ik pleit er wel voor dat er bij het Centraal Informatiepunt een stapeltje Rekenkamerrapporten klaarligt, zoals wij ook doen met de stemmingslijsten. Ik weet dat de Rekenkamer zelf uit bezuinigingsoverwegingen de rapporten niet meer op papier naar de Kamer stuurt, maar ik stel gewoon de open vraag: zou het zo'n grote moeite zijn om per fractie een of twee exemplaren van die stukken te laten klaarleggen? Dat is mijn bescheiden verzoek.

Wat het elektronisch stemmen betreft steunt mijn fractie de lijn dat wij eerst onderzoek moeten laten doen naar nut en noodzaak en de kosten. Daarna moeten wij bezien wat voor besluit daaruit zal volgen. Het belangrijkste punt betreft datgene wat er nu mogelijk gaat veranderen in de werkwijze van de Tweede Kamer. Als wij inderdaad doen wat er in de motie staat, gaat een oude wens van mijn fractie in vervulling, te weten een wekelijks actualiteitenuur met de Minister-President en de fractievoorzitters. Ik zou dat heel mooi vinden. Tegelijkertijd wordt er in de motie, ingediend door mijn collega Neppérus en een aantal anderen, verzocht om een oplossing te vinden voor de lange lijst met debatten. Hopelijk gaat daardoor ook de regeling van werkzaamheden verbeteren. Ik hoop dat wij hiermee voortvarend aan de slag gaan.

De heer **Schouw** (D66): Voorzitter. Ik dank de Voorzitter voor de beantwoording. Er zijn nog een paar kwesties. In de eerste plaats dank ik ook mijn collega Van Nispen dat hij vroeg om een toezegging dat er toch nog serieuzer zal worden gekeken naar een tweewekelijks schema. Ik hoop dat de Voorzitter begrijpt dat dit deze Kamer kan helpen, dus dank daarvoor. Het klinkt heel gewetensvol dat de externe inhuur voldoet aan de motie-Roemer. Wat zou er dan nog fout aan zijn? Alleen was de motie-Roemer er volgens mij op gericht, dat percentage zo laag mogelijk te houden. Daar moeten we dus wel ons best voor blijven doen. Ik heb nog wel een question of interest: hoeveel personen hebben er nu langer dan twaalf maanden een tijdelijk contract, in relatie tot de inhuur? Dan weet je ook een beetje of die inhuur eigenlijk structureel is of niet.

We hebben het gehad over het vragenuurtje. De motie daarover hebben we van harte ondersteund. Ik heb nog een vraag over integriteit aan de Voorzitter. Volgens mij heeft de Raad van Europa iets bedacht over de integriteit Tweede Kamer en Eerste Kamer. Volgens mij moet er gehandeld worden. Ik nodig de Voorzitter uit om eens even aan te geven wat nu de stappen zijn om te komen tot een integriteitsproof Nederlands parlement, want dat zal wel samen moeten gaan met de Eerste Kamer, denk ik. Daar wil ik graag iets over weten.

Ik heb niets gehoord over de wens van mijn fractie om iets meer te doen aan de openbaarheid van het Presidium en de commissie voor de Werkwijze. Dat zou echt helpen.

Europa hebben we met elkaar niet besproken, maar het is wel belangrijk dat ook de Tweede Kamer haar positie versterkt ten opzichte van de

besluitvorming vanuit Europa. Daar is veel op gebeurd, en veel ten goede ook. Ik vroeg me wel af, ook met het oog op het nieuwe Europees Parlement en dadelijk de nieuwe Commissie, of we in onze werkwijze iets gaan doen aan het versterken daarvan.

Wat het elektronisch stemmen betreft, wachten we af.

Dan heb ik nog één motie, ook in het licht van het versterken van de positie van de Kamer ten opzichte van de regering.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat het voor het goed functioneren van de Kamer van belang is goed en tijdig geïnformeerd te zijn;

van mening zijnde dat daarvoor op de volgende onderwerpen betere handhaving nodig is:

- a. stukken voor een algemeen overleg horen, behoudens uitzonderingen, niet geagendeerd te worden indien zij korter dan drie dagen van tevoren bij de Kamer binnenkomen;
- b. de pers hoort niet eerder dan de Kamer door de regering geïnformeerd te worden;
- c. de spreektijd van een bewindspersoon hoort niet langer dan de eerste termijn van de Kamer te zijn;
- d. bewindspersonen betrachten terughoudendheid bij het meenemen van ondersteuning naar een debat in de Kamer;

verzoekt de Voorzitter, hierover in overleg te treden met het kabinet, en de Kamer hierover te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Schouw, Neppérus, Van Nispen, Fokke en Ouwehand. Zij krijgt nr. 10 (33 924).

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Voorzitter. Dank ook aan de Voorzitter voor haar beantwoording. We zijn het niet eens over de mate waarin ons parlement ondersteund zou mogen worden. Natuurlijk werken we allemaal heel hard en goed en zijn we reuze efficiënt. We zijn een voorbeeld voor velen, maar dat neemt niet weg dat we met een echt schamel bedragje – ik noem de cijfers toch nog even – van 24 miljoen een rijksbegroting van 260 miljard zitten te controleren. We moeten niet doen alsof we dat zomaar even uit onze mouw schudden. We moeten erkennen dat anderhalve medewerker per Kamerlid echt aan de magere kant is, maar we gaan dat meningsverschil vandaag niet beslechten, denk ik. Op twee punten wil ik een motie indienen. De eerste gaat over de treinreizen, zoals gezegd vorig jaar ook al besproken. Klopt het dat de Voorzitter het heeft over Luxemburg? Dat is een ingewikkeld geval, maar mijn verzoek, en ook de motie, laat daar ruimte voor. Als het zo ontzettend veel tijd en ingewikkelde logistiek kost om een reis per trein te doen, dan laat de principeafpraak alsnog ruimte voor het vliegtuig als dat echt veel scheelt. Ik wil de motie dan ook toch indienen.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat vliegen het milieu zwaar belast;

overwegende dat binnen Europa de (hogesnelheids)trein een goed alternatief is;

verzoekt het Presidium, te bewerkstelligen dat de Kamer voor internationale werkbezoeken tot 750 kilometer in principe met de (snelle) trein reist,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Ouwehand, Fokke, Schouw en Van Nispen. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.
Zij krijgt nr. 11 (33 924).

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Voorzitter. Mijn volgende motie betreft de huisbankier van de Tweede Kamer. Dat is inderdaad onderdeel van de aanbesteding geweest voor alle rijksdiensten, maar er komt een moment waarop we zelf zouden kunnen bekijken of die huisbankier wel voldoende maatschappelijk verantwoord onderneemt om de huisbankier van de Tweede Kamer te mogen zijn. De Partij voor de Dieren heeft daar sterke twijfels over. Het rapport dat daarover is uitgebracht, zal ik nog via de mail rondsturen, want dat scheelt weer papier.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de huisbankier van het Rijk, de Royal Bank of Scotland, tevens de bankzaken van de Kamer voor zijn rekening neemt;

constaterende dat uit onderzoek blijkt dat RBS zeer slecht scoort op de criteria van de Eerlijke Bankwijzer, zoals klimaatverandering, mensenrechten en investeringen in wapens;

overwegende de voorbeeldrol van de Tweede Kamer, ook op het gebied van het aanmoedigen van maatschappelijk verantwoord ondernemen;

verzoekt het Presidium, de Kamer voor de volgende Raming een uitgewerkt voorstel te doen toekomen met criteria op basis waarvan gekozen kan worden voor een ethisch handelende bank, en te bewerkstelligen dat zo snel als mogelijk wordt gebankierd bij een bank die een hoge score heeft in de Eerlijke Bankwijzer,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Ouwehand en Fokke. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund. Zij krijgt nr. 12 (33 924).

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Voorzitter. Ik voeg hieraan toe dat deze motie nadrukkelijk ruimte laat voor het uitdienen van de contractuele verplichtingen en dat het op geen enkele manier de bedoeling is dat er wordt gevraagd om tussentijds contracten op te zeggen. Maar zodra het kan, vinden wij wel dat we de stap moeten zetten naar een bank die beter scoort in de Eerlijke Bankwijzer.

De **voorzitter**: Dank u wel, mevrouw Ouwehand. Ik geef het woord aan de Voorzitter van de Kamer.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Voorzitter. Mevrouw Neppérus herhaalde nog maar eens dat het controleren van de regering de kerntaak is waaraan zij de Kamer altijd zal houden. Dat delen wij met elkaar. Ik ga ervan uit dat iedereen vindt dat het controleren van de regering behoort tot het primaire proces van de Kamer. Er is vaak discussie of andere zaken wel of niet tot het primaire proces behoren, maar er is volgens mij grote instemming met en overeenstemming over het controleren van de regering.

Mevrouw Neppérus heeft een motie ingediend waarvan ik eerder al heb gezegd dat die voor mij een steun in de rug is, dus ik laat het oordeel aan de Kamer. Ik zal mijn best doen om deze motie tot op de letter uit te voeren.

Mevrouw Fokke zegt dat elektronisch stemmen geen doel op zich is. «Ga te rade bij de raden» was haar advies. Ik denk dat er nergens, in geen enkele gemeenteraad in Nederland, zo veel wordt gestemd als wij in de Tweede Kamer doen. Het proces is ook nergens zo geprofessionaliseerd als hier. Dat is ook niet zo gek, want wij hebben zo ontzettend veel moties dat we er een beetje een ander proces van hebben gemaakt. Het is wel altijd een goede tip om ook te horen waar anderen van geleerd hebben om te voorkomen dat je diezelfde fouten maakt.

Mevrouw **Fokke** (PvdA): Dat lijkt mij heel goed. Het aantal moties is wellicht anders, maar ik zou niet bij de gemiddelde begrotingsbehandeling in een gemeenteraad willen langskomen. Dan zult u ook nog opkijken, want ook daar neemt het aantal moties alleen maar toe. U hoeft er maar kort te zijn om te zien wat er pijnlijk mis kan gaan als je elektronisch stemt. Zo lang hoeft u helemaal niet binnen te zijn. Het lijkt mij goed om dat te doen.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Iedere fout die je niet opnieuw hoeft te maken, moet je niet opnieuw maken. Het is een tip waar ik goed naar geluisterd heb.

Mevrouw Fokke wil graag dat hoorzittingen buiten de deur kunnen worden gehouden. Omdat we er heel uitgebreid in het Presidium over hebben gesproken, kan ik er een vrij stevig antwoord op geven. Het is mogelijk, zolang het niet een officiële vergadering is in termen van het Reglement van Orde met de daarbij behorende Handelingen. Het Presidium heeft eerder uitgesproken dat we die weg niet moeten opgaan. Natuurlijk kunnen commissies van alles buiten de Kamer organiseren. Dat doen zij ook. Zij vergaderen ook tijdens internationale werkbezoeken en daar worden ook verslagen van gemaakt. Het Presidium wil er in principe niet aan beginnen om een officiële vergadering in termen van het Reglement van Orde buiten dit huis te houden. Ik zeg het maar even heel precies.

Mevrouw **Fokke** (PvdA): Dat begrijp ik, maar ik wil het toch op de agenda zetten. Een reglement is altijd heel flexibel: als je ergens een meerderheid voor hebt, kun je een reglement aanpassen. Dat is de kern van een reglement. Ik wil alleen maar een oproep doen. Als wij het belangrijk vinden om de burger bij onze processen te betrekken, werkt dat twee kanten op. Mensen komen bijvoorbeeld naar de Tweede Kamer of kunnen op Politiek 24 zien wat wij allemaal doen. Wat de vaste commissie voor Economische Zaken in Groningen heeft gedaan, vind ik een goed voorbeeld van zulke bijzondere omstandigheden in een provincie dat de Kamer zo'n hoorzitting inderdaad moet faciliteren. Men hoort mij absoluut niet voorstellen om iedere week een hoorzitting in het land te houden, maar mocht er inderdaad een meerderheid voor zijn en mocht het reglement daaraan in de weg staan, dan is het aan de meerderheid om het Reglement van Orde aan te passen.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Natuurlijk kan dat. Het Reglement van Orde is alleen maar nodig als er een dispuut is. Als wij het met elkaar anders willen regelen, houdt niets dat tegen. Dat is ook heel goed. Ik wil altijd zo min mogelijk verwijzen naar het Reglement van Orde, maar als onduidelijk is of iedereen dit wil, moet je wel daar wel op kunnen terugvallen. In dit geval heeft het Presidium gezegd dat een hoorzitting in termen van het Reglement van Orde met alles wat daarbij noodzakelijk is, niet buiten de deur mag worden gehouden. Dat de vergadering in Groningen leek op een gewone hoorzitting geeft al aan dat je ook creatief kunt zijn met de regelgeving. Dat zijn wij ook graag als het nodig is. Het oordeel over de motie op stuk nr. 9, waarin wordt gevraagd de medewerkers van de facilitaire dienst weer in vaste dienst te nemen, laat ik aan de Kamer.

Daar waar nodig en mogelijk zal ik bewindspersonen erop blijven attenderen dat zij volledig moeten zijn in hun antwoord, met alle mitsen en maren die ik eerder heb aangegeven en die de heer Van Nispen gelukkig ook heeft erkend.

Ik ga proberen iets te doen aan het tweewekelijkse schema. Ik heb het een tijdje voor mezelf door de Griffie laten maken, omdat ik het ook graag wilde. Op basis daarvan doe ik aan verwachttingsmanagement. Het feit echter dat het experiment bij mij is gebleven, geeft al aan hoe ingewikkeld het is. We zullen kijken of we in de redactie van het langetermijnschema iets meer helderheid kunnen verschaffen. Ik zal schriftelijk aan de Kamer laten weten of, en zo ja, op welke wijze wij dat gaan doen.

De Algemene Rekenkamer drukt de rapporten niet meer af. De Kamer wil zo min mogelijk kopiëren. Ik ben bang dat ik te veel ga kopiëren, want niet alle fracties hebben daar behoefte aan. Mevrouw Fokke houdt onverkort de mogelijkheid om alle rapporten af te drukken. Dat hoeft niet op haar eigen printer, want dat kan via een opdracht aan de repro, waar zij de stukken een uur later kan ophalen. Dat is toevallig bij haar om de hoek, dus dat is makkelijk.

De heer Schouw wilde wat betreft de inhuur inzicht hebben in de contracten voor twaalf maanden en langer. Daar komen we schriftelijk op terug, want die informatie hebben we niet paraat.

Wat betreft het GRECO-rapport van de Raad van Europa heeft de Kamer een commissie ingesteld, de commissie-Van Oosten, en die is aan het werk gegaan met de aanbevelingen. We wachten op het moment dat die commissie-Van Oosten een ei legt op dat punt. De Eerste Kamer heeft daar eerder al een stuk over afgeleverd, maar volgens mij hebben ze er nog niet over gestemd. Dat moet nog worden besproken. De heer Van Oosten heeft mij laten weten dat het stuk nog niet klaar is.

Verder is gevraagd om meer openbaarheid van de stukken van het Presidium en van de commissie voor de Werkwijze. Die vraag was ik vergeten te beantwoorden. De afgelopen jaren is er al het een en ander veranderd wat betreft de openbaarheid van de stukken van het Presidium.

In het verleden waren al die stukken altijd vertrouwelijk. Tegenwoordig wordt er per stuk aangegeven of dat een vertrouwelijk stuk is of dat het stuk na de besluitvorming geopenbaard kan worden. Die stukken worden echter niet gepubliceerd. Ze zijn dan niet vertrouwelijk meer, maar het klopt dat ze niet gepubliceerd worden. Wat tegenwoordig wel veel sneller gepubliceerd wordt, is de besluitenlijst. Vroeger duurde het twee weken voordat de besluitenlijst openbaar werd. Dat gebeurt nu eigenlijk al op de dag van de vergadering.

Ik kan toezeggen dat, als het gaat om de stukken van het Presidium, ik zal overleggen of het mogelijk is dat de stukken die wij aan de voorkant al het stempel «niet vertrouwelijk» hebben gegeven, gewoon gepubliceerd zouden kunnen worden, gelijk met de agenda. Die stap hebben we nog niet genomen. Daarover moet ik overleggen met het Presidium en moet ik kijken wat daar de consequenties van zijn. Ik moet daar wel bij zeggen dat het, gezien de aard van de werkzaamheden van het Presidium, heel vaak of over geld of over onderhandelingen of over personen gaat. Ook hier moet ik dan ook aan verwachtingsmanagement doen. Ik kan wel doen alsof al die stukken zomaar bij de agenda gevoegd gaan worden, maar ik verwacht dat het niet om heel veel stukken gaat. Maar bijvoorbeeld de stukken rondom digitalisering van de Kamer, waar we de afgelopen maanden over gesproken hebben, hadden best openbaar gemaakt kunnen worden. Dan was er misschien ook een wat breder debat over gevoerd, want ik proef goed dat daar breder in de Kamer behoefte aan is, als ik naar de inbreng van vandaag luister.

Wij zijn al jaren bezig met het versterken van de werkwijze in Europa. We hebben daar ook al heel belangrijke stappen in gezet. Er is ook veel geïnvesteerd in die commissie. Dat kunt u ook terugzien in de Staat van Europa. Vrij onlangs is er een rapport geproduceerd door de rapporteur, de heer Leegte, dat gaat over de werkwijze op het punt van de rapporten. Die rapporten zie ik als voorzitter van het Presidium met angst en beven tegemoet, omdat de vorige twee rapporten tot grote verschuivingen hebben geleid. Uit de voorgaande rapporten bleek namelijk dat er meer gedaan moest worden. Dat is nu minder het geval, maar er kunnen nog wel stappen gezet worden.

Overigens hebben we ook geïnvesteerd in de versterking van onze vertegenwoordiging in het Europees Parlement. We hadden eerst één vooruitgeschoven post, een permanente vertegenwoordiger van de Kamer die alles in het Europees Parlement en bij de Europese Commissie voor ons in de gaten hield. Dat hebben we nu uitgebreid naar twee personen. Dit ook met het oog op het Europese voorstel voor het voorzitterschap dat eraan gaat komen. We hebben ook steeds meer nodig. Wij zijn er dus op beducht en we realiseren ons terdege dat Europa een belangrijk deel van ons werk is. Als het nodig is, dan houden we de vinger aan de pols.

Ook bij BOR en het Bureau Wetgeving – dat had ik nog niet gezegd – heeft een uitbreiding plaatsgevonden. Dat zijn eigenlijk drie dingen die we voortdurend in de gaten moeten houden. Zitten daar genoeg mensen zodat we ons werk als Kamer effectief en goed geïnformeerd kunnen doen?

Over de motie op stuk nr. 10 over het Reglement van Orde laat ik het oordeel aan de Kamer. Als ze wordt aangenomen, zal ik ook deze opdracht meenemen in de wijziging van het Reglement van Orde die ik eerder heb aangekondigd. Ik zal dat in elk geval proberen, om, en dat zeg ik nogmaals, te voorkomen dat het Reglement van Orde elke maand gewijzigd wordt. Als deze motie wordt aangenomen, is het mandje gewoon iets voller geworden.

Mevrouw Ouwehand zei dat wij een luttel 24 miljoen ter beschikking hebben om ons werk te doen. Dat klopt niet helemaal, of eigenlijk helemaal niet: we hebben 110 miljoen. Dat is ruim vier keer zo veel en het is toch geen schamel bedrag, zou ik zeggen. We blijven het niet helemaal

met elkaar eens over de vraag of dat voldoende is. Ik kan de verleiding niet weerstaan om te zeggen dat als je veel meer geld hebt, het er ook om gaat of dat geld wordt uitgegeven aan het controleren van de regering of bijvoorbeeld aan een hogere schadeloosstelling of een heel hoge werkkostenregeling voor Kamerleden. We weten dat dergelijke bedragen in het buitenland vele malen hoger liggen dan bij ons. Het algemene budget is dan verhoogd, maar daarbij kun je je afvragen of dat geleid heeft tot het beter controleren van de regering, of tot comfortabelere reizen van de volksvertegenwoordigers.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD): Ik kan dan natuurlijk de verleiding niet weerstaan om te zeggen dat ik dat er niet mee bedoeld heb, maar dat het mij echt gaat om de ondersteuning van het parlementaire werk. Ik hoorde de Voorzitter in haar beantwoording in de eerste termijn ook zeggen dat we zo goed gewaardeerd worden door collega-parlementariërs. Dat kan allemaal waar zijn, maar ik merk dat de mensen die ons gekozen hebben met z'n allen wel heel vaak dingen aangeven als «waarom kun je deze vraag niet ook eens aan de Minister-President stellen, want het klopt gewoon niet en ik heb daar rapporten over» en «moet u dit eens eventjes lezen». De verwachting die terecht bij het volk leeft dat wij de informatie die het ons aandraagt ook daadwerkelijk kunnen gebruiken in debatten, kunnen we niet altijd waarmaken met de beperkte ondersteuning die wij hebben. Ik denk niet dat ik alleen voor onszelf als kleine fractie spreek, want ik merk dat ook bij andere collega's. Daar gaat mijn pleidooi over en niet over een rianter vervoersmiddel voor Tweede Kamerleden.

Mevrouw **Van Miltenburg**: Daarom zaten we natuurlijk naar elkaar te knipogen, maar dat zie je inderdaad niet terug in de Handelingen, dus het is goed dat u dat nog eventjes onderstreept hebt.

Er zijn twee moties ingediend door mevrouw Ouwehand. Over de eerste op stuk nr. 11, die gaat over reizen met de trein, laat ik het oordeel aan de Kamer. Ook over de andere, die op stuk nr. 12, laat ik het oordeel aan de Kamer. Daarmee meen ik alle vragen te hebben beantwoord.

De **voorzitter**: Ik dank de Voorzitter voor haar beantwoording in tweede termijn. Daarmee zijn wij gekomen aan het einde van dit wetgevings-overleg. De stemming over de moties zal volgende week dinsdag plaatsvinden; ik neem immers aan dat dat niet morgen gaat gebeuren. Ik creëer even wat chaos, maar ik hoor nu dat de stemming over de moties toch morgen zal plaatsvinden.

Sluiting 14.40 uur.